

värske rõhk

august 2021 | 72 | 2.90 €

License no: 00242444 e

Fotod: Alina Birjuk //
Illustratsioonid: Gregor Kulla //

Kelli Kiipus // Donika Kelly // Marta Talvet //
Intervjuu Anna Kaarega // Johan Haldna //

E-TEAVIKU LITSENTSILEPING

Kasutades käesolevat e-raamatut / e-ajakirja (edaspidi "e-teavik") nõustute, et olete lõppkasutajana (edaspidi "Lõppkasutaja") sõlminud lepingu (edaspidi "Leping") Digira OÜ-ga (registrikood 11729715) ning e-teaviku kasutamine on lubatud vaid allolevatel tingimustel.

E-teaviku sisu on kaitstud autoriõigusega. Lepingu sõlmimisel ei anta autoriõigusi mistahes mahus üle Lõppkasutajale. Lepingu tingimuste vastane e-teaviku kasutamine on ebaseaduslik ja on aluseks kahjunõude esitamisele Lõppkasutaja vastu.

E-teavik on Lõppkasutaja isiklikuks kasutamiseks ning e-teavikut ei tohi mistahes viisil (sh elektroonilisel või väljatrükitud kujul) teha kättesaadavaks (sh müüa või üürida) kolmandatele isikutele.

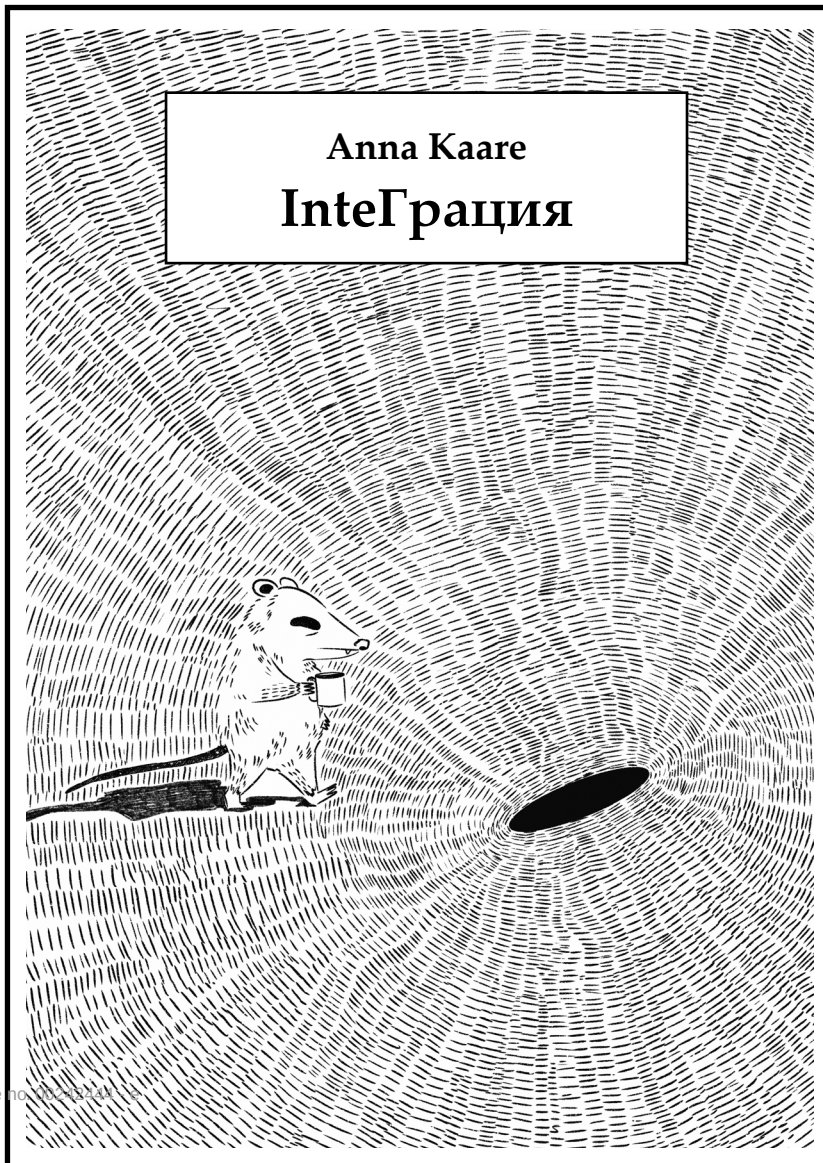
E-teaviku sisu mistahes mahus kopeerimine on keelatud. E-teaviku võib alla laadida ning salvestada oma arvutisse või lugemisseadmesse üksnes Lõppkasutaja.

E-teaviku sisu mistahes mahus muutmine on keelatud. E-teaviku muutmisenä käsitlevad pooled ka e-teaviku faili lähteteksti muutmist.

Levitaja ei vastuta e-teaviku sisu, sh teavikus olevate viidete sisu eest.

UUS!

Anna Kaare debüütikogu „ИнтеГрация“ (Värske Raamat #28) üks peamisi teemasid on naiseks olemine, seejuures vaadeldakse maailma irooniast ja sarkasmist tulvil pilguga. Otsitakse enda kohta nii kultuuriliselt kui ühiskondlikult, otsitakse ka kuuluvustunnet, ehkki selle leidmine alati ei õnnestu. „ИнтеГрация“ jõuab raamatupoodidesse juba augustikuus.

SISUKORD

<i>Kelli Kiipus</i>	... 4
<i>Valupäevik: Isabel Jezierska</i>	... 14
<i>Ellen Sepp</i>	... 26
<i>Karl Edgar Tammi</i>	... 30
<i>Intervjuu Anna Kaarega</i>	... 36
<i>Riste Sofie Käär</i>	... 46
<i>Gregor Kulla</i>	... 50
<i>Mari-Liis Müürsepp</i>	... 56
<i>Donika Kelly</i>	... 66
<i>Välgatus: Saara Mildeberg</i>	... 76
<i>Emma Gogoleva</i>	... 86
<i>Marta Talvet</i>	... 90
<i>Johan Haldna Andrei Ivanovist</i>	... 102
<i>Iiris Viirpalu Aliis Aalmannist</i>	... 110
<i>Kreete Alasoo Jan Kausist</i>	... 116
<i>Mari Lepp Mudlumist</i>	... 122
<i>Raamatusoovitused</i>	... 126
<i>Koomiks</i>	... 128

**Ellen Sepp
(28):**

„Vahel juhtub, et saan loomuliku sirutusega oma psüühikast kätte midagi, mis heliseb. Soovin, et sellest juhusest saaks pigem kontrollitud tants, milles säiliks vabadus ja mängulisus. Kõige lemmikumad vormid selle väljendamiseks on maalimine, luule ja (sise-)arhitektuur, mida praegu Eesti Kunstiakadeemias ka õpin.“

**Abramova
(28):**

„Elus koer on parem kui surnud lõvi.“

**Emma Gogoleva
(15):**

„Mul on pisike punane sulepea ja mulle tundub, et me mõistame teineteist.“

**Mari Lepp
(18)**

on praegu sõltuvuses biitlitest ja karamelli-jäätisest.

**Saara Mildeberg
(29),**

loe lühiintervjuud lk 83.

**Gregor Kulla
(21)**

on multimeediumi-kunstnik.

**Mari-Liis
Mürsepp
(29)**

kirjutab luulet ja novelle. Kõige rohkem inspiratsiooni leiab inimestest – eriti hea, kui nad on veidi ebatavalised.

**Iiris Viirpalu
(29):**

„Kirjandus- ja teatri-kriitikat olen kirjutanud üheksa aastat, lugenud ja kirjutanud aga nii kaua, kui end mäletan.“

**Iris Allese
(22):**

„Seitse aastat kunsti-koole. Seitse aastat väitmist, et tahan koomikseid teha. Nüüd siis hakkasin tegema ka.“

**Isabel Jezierska
(23)**

lõpetas äsja Inglismaal Sheffieldi ülikoolis filosoofiaõpingud ning sügisest alustab Tartu ülikooli Skytte instituutis magistriõpet. Selle kõrvalt hoiab silma peal maailmas toimuval ning kirjutab, kui süda ei anna rahu.

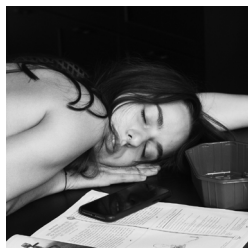
**Marta Talvet
(23)**

elab maal, kus kinnaste asemel kantakse käekingi.

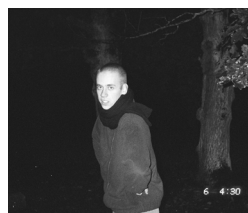
**Karl Edgar Tammi
(30):**

„Sündinud 1991, täistartlane, vabakutseline näitleja, kaaslöin teatri Must Kast. Meeldib palju asju teha. Aeg-ajalt deprekas.“

**Alina Birjuk
(25):**

„Ole see, kes oled päriselt – kartmata olla hell.“

**Johan Haldna
(22)**

ei suuda leida Potsdami väljakut.

**Kelli Kiipus
(29),**

loe lühiintervjuud lk 12.

**Triin Paja
(30)**

nokitseb sõnade kallal ja jahib parasjagu jasmiine. Ta usub Adrienne Richi eeskujul, et õrnuseta oleksime põrgus.

**Riste Sofie Käär
(18):**

„Ootan pensionit!“

**Donika Kelly
(37)**

on kahe luulekogu autor: „Bestiaarium“ (2016), mis pälvis mitu luuleauhinda, ja tänavu ilmunud „Loobumised“. Tema luulet on ilmunud mitmes olulises ajakirjas, nt The New Yorkeris, The Atlanticus, The Paris Reviewis jne. Kelly õpetab Iowa ülikoolis loovkirjutamist.

**Kreete Alasoo
(27):**

„Mulle meeldivad pardid.“

mul ei ole täna kellegagi rääkida
pöördun oma käte poole
nad lihtsalt on
mu süles
ja
nad mäletavad
ma ootan künkal oma isa
viisin isegi koera tuppa
sest talle mu papa väga ei meeldi
armukadedus ajab haukuma
ma ootan
punane flanellkleit seljas
nii palav on
aga see kleit on mu lemmik
sest selles kleidis juhtuvad
alati head asjad
mu käed
lehvitavad tänasele minale
ma ei kuule sireene
ma ei aima halba
ma tahan lihtsalt issiga koju minna
ma ju viisin isegi koera tuppa
sekundid ootavad järjekorras
et edasi tiksuda
aga ma ei luba
need ei saa enne edasi liikuda
kuni MINA olen valmis
kuni MINA olen suuteline
liigutama oma käsi
vaatan oma isa
vähemalt ma arvan
et see on tema
näost ma ära ei tunne
aga ma tean ta lõhna
ja pea asendit
kui ta mind
oma plikat
vaatab

ja ma tunnen alati ära
oma isa käed
ma ei tea
mida ta näeb
ja kas ta usub perekonstellatsiooniteooriasse
et meie tunded, teod ja mõtted
on esivanemate vara
mida me alati ei taha
aga peame vastu võtma
ja veel ka kummardama?
ma ei käinud esivanemate
testamentide ettelugemisel
aga see kõik siiski
kukkus sülle
keegi ei vabandanud
mu isa käed on sellised
mida mulle pole kunagi meeldinud vaadata
ainult pea peal
ja seljal on need turvalised
aga need on koledad
küüned on lühikeseks näritud
käed on karedad
sest kui sind on kahe kušeti vahele seotud
siis kuidas sa saad elu enam tagasi siluda
paksud veresooned
sest kõiega kinni seotud käed
siiamaani pumpavad verd normaalsesse rütmi
veri otsib kohta
vaatan meeste puhul alati esimesena käsi
kas ma lubaksin neid oma särgi alla?
kas ma lubaksin neil riuli seina panna?
aga käsi minu suguvõsas
neid ma ei saa valida
kui minu vanaonu
on püüdnud võtta minu isa käsi
ja minu isa ehk minu
siis mida minu käed võtavad?
ma ei suuda lahti lasta

pigem haaran kõike
mõtteid
tundeid
sõnu
kõike
kõike
kõike
enne kui otsa saab
enne kui käsi enam pole
mis korduse siis olen siit pärinud?
hirmu
vanaonu käed
mis olid kurjad
ja sõnad
mis tapsid osa
minu naiselikkusest
paneivad minu käsi
alati pipragaasi järgi haarama
teevad mind ettevaatlikuks
kui mõni mees mind liiga pikalt vaatab
tirivad mulle selga pikema seeliku
mu käed on rusikas
tähendab
mu isa käed on rusikas
tähendab
mu vanaonu käed on rusikas
kelle omad siis?
see peab kuuluma edasikaebamisele!
pöördun oma käte poole
need on minu käed
ja minu tulevaste laste käed
ja nende laste käed
ja nende laste käed
ja nende laste käed
ja need on vaja puhtaks pesta
sest vanadele fotodele albumis
ei tohi jääda näpujälgi
minu käed on proovinud terve elu
mu oma isa kaitsta

„sa ei ole selleks siia maailma sündinud“
ütles mulle terapeut
ja ma usun teda
aga hirm on läinud nii suureks
et pean nüüd võtma rohtu
suurte inimeste rohtu
aga see hirm minus on ju lapse hirm
need käed on vaja puhtaks pesta!
sellest hetkest
kui sekundid ootasid järjekorras
ma lubasin endale
kuigi ma tean
lubadus on võlg
et minu tulevase mehe käed
on ilusad
nii ilusad
nagu neid oleks aastasadu hoitud
õhtuti
kui mu mees oma sõrmeküüsi lõikab
tunnen kergendust
mu süda plaksutab
siit sellest punktist edasi
ei saa keegi mulle halba teha
ma ei pea enam jooksmas
luban neid käsi igale poole
ja ma isegi ei mõtle
siiski
vahel ma tahan siia maani
sekundeid ritta panna
„võtke järjekorranumber palun,
me kutsume Teid, kui oleme valmis!“
millal olen valmis?
millal olen suuteline?
liigutama oma käsi
millel on tegelikult juba
küüned lõigatud

mulle läheb hinge
kuidas sa
alati
enne magamaminekut
mind enda sisse voldid
aga
kuidagi juhtub nii
et ma ei lähe kunagi
kortsu
vaid jään hoopis magama
minu piirjooni oskad
ainult sina näha
võib-olla sellepärast
ma ei kortsugi?
sa voldid mind enda sisse
ka siis
kui su külmik
mu peale uriseb
ja su veekann
mu välja vilistab

sa
ei öelnud mulle
et tahad
minu sisse
kaduda

ma lubaksin
kui teaksin
et
sa minu
külalislahkust
ei kuritarvita

aga su
saapad
on alati
mustad
häbige kaetud
vabandustega
kinni seotud

sa laotad end
alati laiali
aga mul
on kõrini
sinu
osade otsimisest
klaveri alt
pistikupesadest

ma tahaksin
lihtsalt
tee
lauale tuua

homme
ostan sulle
uued
paelteta saapad

teed
joon
üksi
häbi
ei tunne

hingame sisse sooja läppunud
seksijärgset õhku
nende kuudega pole su toas
midagi muutunud
isegi su T-särgid
on samas virnas
kas sa oled üldse vahepeal elanud?
ma silitan sind magama
voldin end sinu vahele
ja vaatan rõduaknast välja
seal ei ole kuud
ega päikest
vaid punane kuma
tulekahju, mis neelab absoluutselt kõik
meie kehad tõusevad istukile
ja sa ei haara mu käest
haarame mõlemad klaasid voodi kõrvalt
veega
mis neis kuid seisnud
viskame tulle
mis isegi silmi ei pilguta

AUTORIST

Kelli Kiipus (29)

Oled öelnud, et kirjutamine on olnud võimsaim teraapia lapsepõlvetraumaga tegelemisel. Räägi sellest natuke lähemalt – kuidas aitab kirjutamine minevikku käsitleda? Kas oled proovinud ka muus vormis kirjutamist või on luule selleks parim?

Mulle tundub, et traumadega on see lugu, et me kirjeldame neid kui mingisugust tunnet, kehamälust tulenevat salapärast pilve, milles tihtipeale ei olegi sõnu. Ongi külmutatud. Aga kui see sõnadesse panna, siis hakkab mingi energia liikuma ning liikuma hakkab ka valu selle ümber. Põnev on see, et saan trauma kirja panna, aga teksti lõpetada nii, nagu mina tahan. Ümber kirjutada. See ei võta traumasid ära, aga teeb ta helgemaks ja paneb n-ö säästurežiimile. Seetõttu oligi „Tundekasvatuse“ filmis loetud teksti „Isa käed“ kirjutamine tõeliselt tervendav. Nüüd, kui minevikusündmustele tagasi vaatan, näen, et need on liblikateks pööratud!

Ma ausalt öeldes ei ole muus vormis kirjutamist proovinud, maalinud olen, aga praegu on luule jäänud põhiliseks vormiks. Võtab samal ajal nii palju kui ka vähe ruumi.

Sind valiti eelmisel aastal lavaluule Eesti meistriks. Kuidas erineb luule laval ja paberil? Kas samad tekstid on kuidagi erineva iseloomuga sõltuvalt kandjast?

Paber reageerib teisiti, visuaalselt. Aga publiku kaasahingamine, nipsutamine ja vahetu reaktsioon on see, mis mind ikka ja alati lavale kutsub. Ette lugedes töötab luule täiega! Samad tekstid on kindlasti erisuguse iseloomuga – mul on ka mitmeid tekste, mida ma lihtsalt ei oskakski ette lugeda. Nagu tekiks düsfunktsioon. Mõned tekstid jällegi ongi ette lugemiseks, sest etlemisega saab neid juhtida.

Mõni hiljutine lugemiselamus?

Kolm viimast lugemiselamust olid kindlasti Bessel Van Der Kolki „Keha peab arvet“, Fredrik Backmani „Vanaema saatis mind ütleva, et ta palub vabandust“ ja luulest Tõnis Vilu „Kink psühholoogile“.

Valupäevik

Isabel Jezierska

Kadriorg, 2020 suvi

3. november

Ärkan äkitsi – keegi pussitab mind noaga kõhtu. Valu sööstab üle mu väsinud keha, huugab naba alt selga, tunnen seda valu oma häbemes ja pärakus, varbad surisevad, pea on raske. Janu on. Kurk on kuiv. Pean võtma valuvaigisteid, muidu suren selle valu kätte, mõtlen. Kogun jõudu ja rooman külmpapini. Seal hoian vajaminevaid tablette: nospaad, paratsetamooli, ibumetiini. Valan klaaskannust vett, kuid käsi ei kanna seda raskust ja laualt voolab pimeduses külm vesi. Küll see kuivab, sest kütsin veel enne magamaminekut ahju, mõtlen. Lohistan end tagasi voodisse ja langen tekki. Minestan. Vara on. Kõik magavad veel. Elan üksi. Kedagi ei tuleks, kui hõiguksin lapsena appi. Päevadeni on veel aega. Aga jumal teab, asjalood võivad üllatada. Helistan vennale ja palun, et ta tuleks siia, kui annan endast uuesti märku. Ta on mu üleaianaaber, tegelikult täiesti juhuslikult. Täna Õne. Vajutan kõvasti sinna, kuhu öeldakse, et tuleb vajutada, kui pimesool on lõhki. Aga ükskõik kuhu ma ka surun, kõik minus näib olevat katki. Suur kogus valuvaigisteid hakkab viimaks mõjuma. Häbi on, et mõtlesin, et hakkas surema. Kui mõjub, ju siis kannatan täna naiseks olemise all. Kirjutan Henrikule, et ta helistaks mulle hommikul teel tööle ja teeks kindlaks, et olen elus. Äkki midagi siiski lõhkes minus. Mulle lihtsalt tundus mõte üksinda voodis suremisest eriti trööstitu. Näe, elutahe ületas häbitunde.

4. november

Olen väsinud. Keha on räsitud. Kõht tuigub. Võtan iga paari tunni tagant valuvaigisteid. See on ettekirjutus günekoloogilt, kelle juures käisin juuni alguses, kui sattusin päevade valust haiglasse. See oli juuni esimene nädal, seega viis kuud tagasi, eksamite periood, nädala pärast alustasin tööd Postimehes faktikontrollija ning väitlustoimetajana. Ma ei teadnud siis veel, et mind ootavad ees rasked

ajad. Aga keha võib-olla aimas, et midagi on tulemas. Olin väsinud, ilmselt üsna masendunud, koroonaga ei mõjunud mulle kuigi hästi, eelkõige tundsin muret maailma pärast, kuid ka iseenda tuleviku pärast – mis minust saab? Heitsin voodisse. Vaatasin lage, samal ajal kui miski elajas hakkas ennast minust läbi närima. Valu kõhus võrsus aina suuremaks, samas kui minu vaim kiratses. Ma ei jaksanud isegi venda appi kutsuda. Ta oli sealsamas kõrvaltoas. Helistasin talle ja sosistasin, et ta tuleks mu tuppa. Palusin tal kutsuda ema. Valu oli aga muutunud niivõrd väljakannatamatuks, et olin sunnitud püsti tõusma. Pea surises. Suutsin teha vaid kaks sammu, kui pidin ennast kuhugi toetama. Käisin oma pisikeses toas edasi-tagasi. Voodi, kirjutuslaud, voodi, kirjutuslaud, voodi, kirjutuslaud. Oksendasin. Ema kutsus kiirabi. Olin magamisriietes. Läksin trepist alla ja langesin põrandale. Enam ei jaksanud edasi-tagasi käia. Koridoripõrand oli mõnusalt külm. Ema arvas, et peaksin enne kiirabi saabumist riidesse panema. Aga ma ei hoolinud miskist sedavõrd tühisest. Tahtsin lihtsalt rahus lamada. Valu oli talumatu. Kiirabitöötajad pidid minust üle astuma. Nad andsid mulle kanüüliga midagi, mis lainetas külma merena üle mu keha. Trepimademel istus noor nāgus mees, ta vaatas mind kurva pilguga – et sellist valu pead, noor naine, kannatama. Mina lihtsalt lamasin seal ja merelained lubasid mul sellest füüsilisest valust väsida. Oleksin tahtnud sinnasamasse uinuda. Aga nemad lihtsalt istusid mu ümber ja vaatasid mind. Ootasid valu vaibumist. Mina ootasin nende lahkumist.

5. november

Istun günekoloogitoolis, jalad laiali, häbe häbis esil. Räägin, et mul ei ole päevasid, õigupoolest peaks nendeni nii nādal aega olema. Juunist saadik olen keha rohkem jälginud ning hoidnud. Arst vaatab mu keha sisemusse. Kōik on korras. Panen riidesse ja küsin, millest see üleilne valu siis oli. See on ovulatsioonivalu, see on täiesti normaalne osa keha füsioloogilisest toimimisest, ütleb ta. Ma ei ole sellisest asjast varem kuulnud. Ma ei teadnud, et

sellist valu võin ka tunda. Saan teada, et see on normaalne valu. Sellises valus ei ole midagi ebanormaalselt. Mõnikord võib lihtsalt selline valu olla. Suvel ütles günekoloog mulle haiglas, kuhu meedikud mind lõpuks endaga kaasa võtsid, et paar päeva enne päevasid pean võtma valuvaigisteid, vältimaks halvavat valu tulevikus. Kuidas saan aga ette näha noaga kõhtu pussitamist? Võin ju arvutada, mil see juhtuda võib, aga täpset hetke ma ette näha küll ei saa. Kui see on tõesti ovulatsioonivalu, siis on ta tulnud liiga hilja, mis tähendab, et minu arvutustel ei oleks tegelikult nagu-nii üldse mõtet.

10. november

Menstruatsiooniveri. Tähendab – see ei saanud ju ometi ovulatsioonivalu olla? Kõht valutab. Võtan ibumetiini, paratsetamooli ja nospaad. Mõne tunni pärast hakkab kõht õrnalt valutama. Võtan ibumetiini, paratsetamooli ja nospaad. Mõne tunni pärast kõht jälle valutab. Võtan ibumetiini, paratsetamooli ja nospaad ... Haiglas lohutas mind üks naisarst, et pärast laste saamist ei peaks ma sellist valu enam tundma. Nii oli vähemalt tema sõbrannaga. Mõtlen, et ehk peaksin ikkagi hakkama pille võtma. Günekoloog haiglas kirjutas saatelehele, et patsient on pillide suhtes negatiivselt meelestatud. Mulle näis toona lihtsalt veider see, et pean täielikult muutma oma keha normaalset füsioloogilist toimimist nende kolme päeva pärast kuus. Teadsin ju, et ma ei teinud juba paar kuud trenni ja toitusin üsna kesiselt. Alustama pidin nendest asjadest. Aga nüüd on mul päevad ja tegelikult ei ole üldse väga hull. Kui see valu teravamaks ei lähe, siis saaksin ka valuvaigistiteta hakkama. Las nad siis olla.

12. november

Minu perearst läks pensionile ja õde, kes teab mind juba 16 aastat, ei ole täna tööl. Räägin arstile oma murest. Täna on mu kõht õrnalt valus, võtsin nospaad. Arst loeb ekraanilt,

et olen vegan. Ma ei ole vegan, olen taimetoitlane. Tema arvates ei ole neil mingit vahet. Mõistan, et ta on mu juba eos maha kandnud. Küsib, kas võtan vitamiine ja toidulisandeid. Küsib, kas saan rauda. Kinnitan talle, et annan regulaarselt verd. Ta ei usu mind. Arvab, et probleem tuleb minu toitumisest. Võib-olla on tal õigus. Annan verd. See on ilus punane.

16. november

Helistan meditsiiniõele, et uurida oma vereanalüüside kohta. Harva näeb sellist ilusat verd, ütleb ta. Kõik on korras. Pean nüüdsest pidama valupäevikut. Panen kirja kõik need korrad, mil võtan valuvaigisteid.

18. november

Kõht valutab. Võtan valuvaigisteid.

20. november

Kõht valutab. Võtan valuvaigisteid. Ei aita. Puudun loengust.

30. november

Kõht valutab. Võtan valuvaigisteid. Ei aita. Võtan valuvaigisteid. Ei aita.

1. detsember

Kõht valutab. Võtan valuvaigisteid.

4. detsember

Kõht valutab. Võtan valuvaigisteid.

6. detsember

Kõht valutab. Võtan valuvaigisteid.

8. detsember

Käin perearsti juures, sest kõhuvalud on muutunud sagedamaks. Kujutan ette, et mu kõhus on ussid, kes vaikselt mu soolikatest läbi purevad ja vallutavad kogu mu keha varbaotstest kõrvatippudeni. Toidan neid usse šokolaadikommidega. Seekord võtab mind vastu uus ja üsna noor arst. Loen talle ette valupäevikusse sisse kantud päevad. Arst vaatab mind kurvalt ning otsib nõutu pilguga õelt tuge. Koos uurivad, kuidas mulle vajalikke teste tellida. Saadavad mu korraks välja, et pidada omavahel nõu. Vereproovi andnud, tulen tagasi. Õde seletab mulle – ja ta on täitsa elevil –, kuidas ja mis topsidesse pean kodus roojama. Proove on tõesti palju.

9. detsember

Päevad. Kõht valutab. Võtan valuvaigisteid.

10. detsember

Päevad. Kõht valutab. Võtan valuvaigisteid.

13. detsember

Kõik testitulemused viitavad sellele, et minu tervis on kõige paremas korras – ütleb ta.

Hommik, 2021 algus

2. jaanuar

Kõht valutab. Võtan valuvaigisteid.

3. jaanuar

Kõht valutab. Võtan valuvaigisteid.

4. jaanuar

Päevad. Kõht valutab. Võtan valuvaigisteid.

5. jaanuar

Päevad. Köht valutab. Võtan valuvaigisteid.

6. jaanuar

Päevad. Köht valutab. Võtan valuvaigisteid.

7. jaanuar

Päevad. Köht valutab. Võtan valuvaigisteid. Köht tuikab jälle valutada. Ei tea, las olla, mõtlen kõva häälega. Henrik tuletab meelde, et ehk ei pea ma seda valu siiski tavaliseks pidama.

14. jaanuar

Kohtun uue günekoloogiga, keda Ann teadis soovitada. Ann käis mitme arsti juures, enne kui sattus doktor Made juurde ja tal diagnoositi tsüst. Annile ei olnud keegi rääkinud, et pillidelt mahaminemine võib kaasa tuua selliseid komplikatsioone. Lähengi Made juurde lootuses, et äkki võtab ta minugi muret tõsiselt. Doktor Made kuulab mu loo ära. Tuleb välja, et ma ei peagi niimoodi kannatama. Kui kaotada menstuaaltsükkel, siis sellega läheb ka menstuaaltsioonivalu, ovulatsioonivalu ja kogu muu sarnane valu. Kas pillidelt mahaminemine ei tekitagi tsüsti? küsin. Made sõnul sai Ann asjast valesti aru. Munasarjatsüstid tekivad menstuaaltsükli käigus munasarjades munarakkude valmimisega seotud muutustest. Kui Ann lõpetas pillide võtmise, siis tema tsükkel taastus ning seetõttu sai tal tekkida ka tsüst. Puudub kausaalne seos. Arst kirjutab mulle välja esimeste kuude pillid. Menstuaaltsioon ei pea olema normaalne osa naiseks olemisest, kordan uskmatult endamisi arsti sõnu. Hiljem naeratab apteekergi sõbralikult, aimab vist, et see on minu jaoks uus olukord. Seletab veel üle, kuidas ja mis. Paneb ravimipakendid

läbipaistvasse kilekotti ja ulatab koos kõige muuga üle meid eraldava klaasi. Võtan ühe pakendi kätte, sellel on suurelt kirjas Leverette. Mul ei ole seda kilekotti kuhugi panna. Nõnda jalutan koju kergemal sammul, kilekott näpu otsas, sest las näevad mu valu, kui oskavad märgata.

24. veebruar

Platseebonädal. Kõht (õrnalt) valutab. Võtan valuvaigisteid.

25. veebruar

Platseebonädal. Kõht (õrnalt) valutab. Võtan valuvaigisteid.

26. veebruar

Platseebonädal. Kõht (õrnalt) valutab. Võtan valuvaigisteid.

23. märts

Platseebonädal. Kõht (õrnalt) valutab. Võtan valuvaigisteid.

24. märts

Platseebonädal. Kõht (õrnalt) valutab. Võtan valuvaigisteid.

25. märts

Platseebonädal. Kõht (õrnalt) valutab. Võtan valuvaigisteid.

21. aprill

Platseebonädal. Kõht (õrnalt) valutab. Võtan valuvaigisteid.

22. aprill

Platseebonädal. Kõht (õrnalt) valutab. Võtan valuvaigisteid.

Pidu, 2021 kevad

23. aprill

Platseebonädal. Köht (õrnalt) valutab. Võtan valuvaigisteid.

27. aprill

Köht õrnalt valutab. Võtan valuvaigisteid.

28. aprill

Köht õrnalt valutab. Võtan valuvaigisteid. O-len tü-di-ne-nud.

1. mai

Köht valutab pool päeva. Võtan valuvaigisteid, aga need ei aita. O-len vä-si-nud.

5. mai

Äkiline terav kõhuvalu. Võtan paratsetamooli ja ibuprofeeni. Valu läheb üle. Olen nii vä-si-nud.

10. mai

Käin uue perearsti juures ja räägin oma valumurest. Otsustame üheskoos, et annan uuesti vereproovi ja roojaproovi ja pean edaspidi stressipäevikut ja toitumispäevikut.

19. mai

Platseebonädal. Köht (õrnalt) valutab. Võtan valuvaigisteid. Valu läheb üle.

20. mai

Platseebonädal.

21. mai

Platseebonädal.

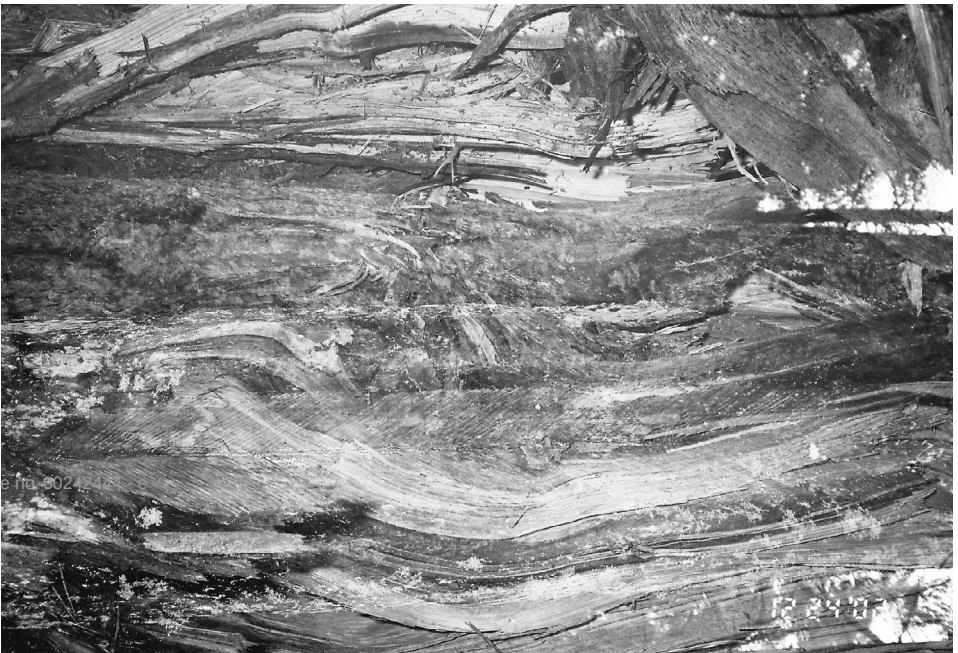
22. mai

Platseebonädal.

23. mai

Platseebonädal.

...

2021

miks inimesed kaovad
nagu mu vennad
kisuksivad nende ämblikjalgu
otsast
nagu mu onud ähvardaksid
neile teha otsa
aga onud mul puuduvad
ja vendi pole kunagi olnudki
miks siis kaovad inimesed
kaovad kuhugi hirmus

mind hoidis ühes tükis vaid
mantel ja see neetud kivitrepp
olin imepisike väike
vaikuse paikadesse seotud värin
mis tuulteks rebitud sai sametsaanis
see uisutas nõöridel vastu taevast
vaevu paigatud lapitud pinnad
taas end pinnuks koondasid
mis teedel eksis ta enne
kas silmakuulid veeresid hirmus või himus
need on kellegi teise mered
maailmailusad
ja minu peale laotab ta vaid enda varju

makk vakatab aastaid
kuu ei tõuse varjust
langenud inglid hoovides
puistavad su toa tolmuga
vaiki kui kannatad
hävita kui armastad

üks mees suri
püstijalu
silmad lahti
üks mees suri
kui ta kõndis
suri kui ta nägi
nägi kui ta tundis
ära
see mees suri
silmad lahti

räästas nutab lindude hala saatel
lehed ei hoia end ise enam
on kivine sein mis mind lahutab sellest
lahustun omas mahlas

lindude tiivapeks on väljaspool mind
vihmane surmamets on väljaspool mind
väljaspool väljaspool

LIVESTOCK PHOTOGRAPHY

aga midagi on sarnast selles päevas
mu räästas nutab
mu lind peksab tiibadega
mu puu on ilus
mu puu on surm

Leidsin Jeesuse neh

Nõ sõidan enda võrriga ne,
vrõnn-vrõnn onju,
veoautost mööda neh,
veoauto vedas veel veiseid,
veristamispeole na,
kadii vaatan – hääletaja.
Et no ei tea, kas võtta peale na ...
et no ei tea, kes see on ju neh –
ei tea mis –
Jeesus!
Suur ravitseja – nooo ...
mne nravitsja!
Very like!
Pidurdan,
vana hüppabki peale na,
kaksiratsa nah,
viskan ta kirikusse ära vaata,
kutsub mind veel sisse naa,
ma, nats, kahtlev,
pakub veini ma ytlen NJET nah!
Parem võtaks mett a
naiss sisekujundus,
laed võlvid särki-väärki
mingid normid kõllid na, lava laadna,
aus nah
suured tunded,
suurelt majalt,
kaadii, sellest saati kirikus käin aeg-ajalt nah.
Lehvitasing teineteisele, lasin edasi neh.

Kriisi lill

Oo kui elus lill! Mmm ja lõhnab ... Lõhnab nagu ... (vaikselt) kriis.

Oo – Kriisi lill!

Käes on aeg mil, on aeg mil,

õide puhkeb Kriisi lill, oo, Kriisi lill!

Anna enda haardest häälest pill,

täna pole see päev, pole see päev.

Aasalt nopi väike Kriisi lill,

oo Kriisi lill,

täna on päev mil, on päev mil,

meelest on, häälest on pill.

Patsiendi R. Radikalitississimus ravikaart

Kalduvus tihti armuda.
Ajab küünte alt musta muda.
Täheldatav konstipatsioon hinges ja gaas.
Ülisügelev sugumürsubaas.
Kurdab valu vaimus – ilmselt hinge tripper.
Pikka aega purjus olnud keha kui kipper.
Taandarenenud ja ahenenud tiivad,
mis keha ja vaimu pidevalt allapoole viivad.
Suu ekstsessiivsest lorumisest liiga suur.
Turbulentne tujukus, üldine tahtmine tohutu.

Ravi: süüa kahanevas järgus järjest vähem orjadest kanasid.
Irrutada ideoloogiaid blokeerivaid ja vanasid.

Teraapia kiirendamiseks:
3 × päevas Pärdi „Spiegel im Spiegel“
Potentsiaal taastumiseks – hiigel.

Tähesus kui selline

Tähetorm,
tähetolm,
täheloom,
tähemoon.

Tähetuul,
täheluul,
tähekuu,
tähesuu,
tähesuue.

Vähetruu?
täheluul,
täheluuk,
täheruum,
täheluup,
täheluud.

Sädelus!
Tähekuur,
tähekuum,
tähesuund,
tähe tuum,
tähebuum,
tähemuul,
tähed suul.

Tähesurm.

V/M ääratlus sürrealismis

A: Endel Fiin on mu nimi!

B: Mina aga olen Fili Piin.

A: Kak tebja?

B: Oo, threbjan, kuid ... vist rebestasin mandli!

A: Ei! See oli kuid teip!

B: Kuid siis ma rebestasin maksiimi!

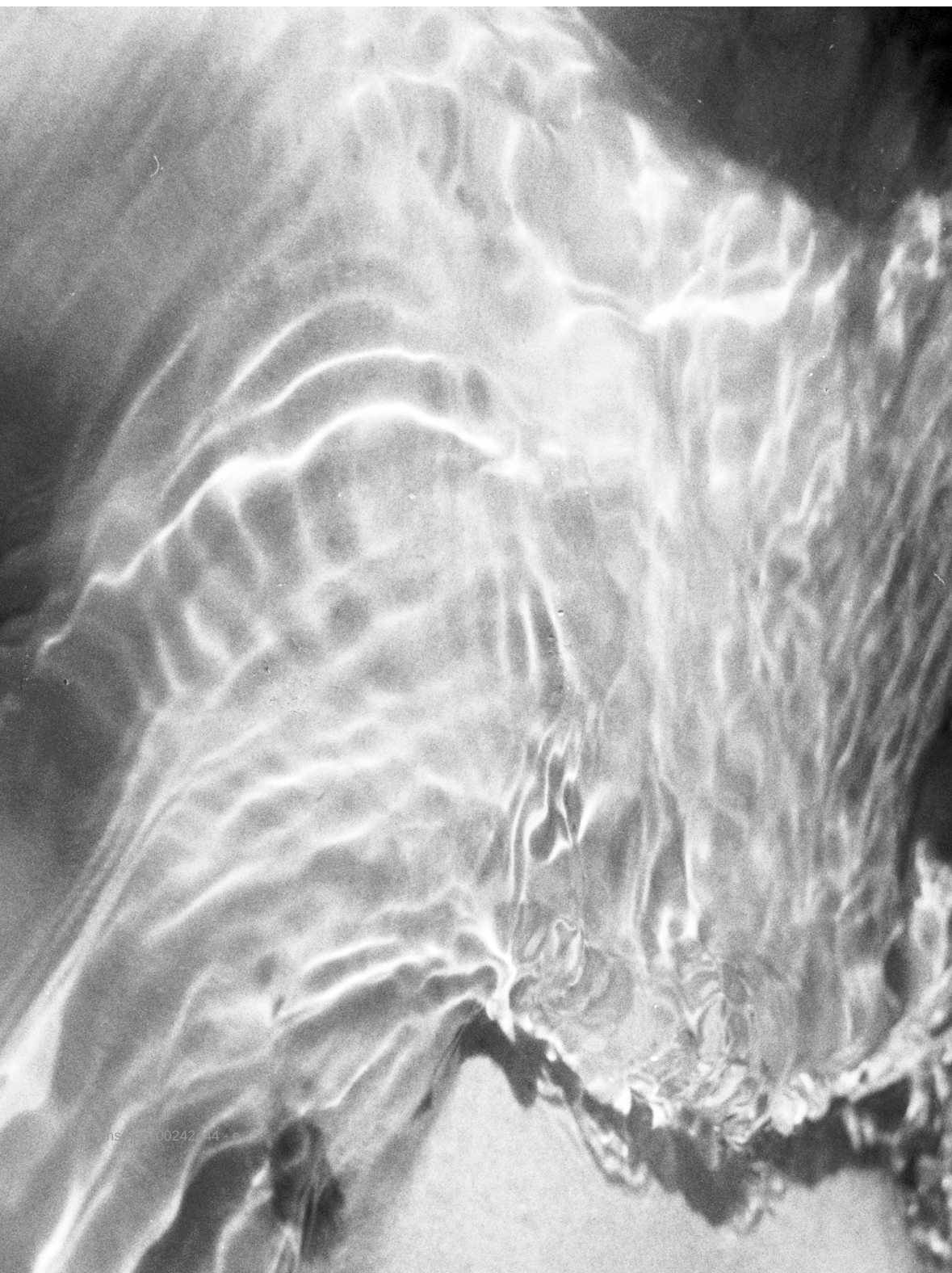
A: Ei-ei! Kõigest pillasid liimi!

B: Ma sel juhul kindlasti rebestasin aja!

A: Ei-valehäire! Tühi taas on maja!

B: Ma rebestasin oleva olemust!

A: Jah ja ei, sa kirjutasid üht ... luuletust!

Anna Kaare ja Abramova said baaris kokku ja ...

***Anna Kaare debüütluulekogu
„ИнтеГрация“ puhul vestles Abramova
Annaga kirjutamisest, kuulumisest ja
vabadusest, identiteedist ning ajaloost.***

Kui vanalt sa kirjutama hakkasid?

Esimese luuletuse kirjutasin viieaastaselt. Ema sõnul oli see mingist mustast loomast, kes otsib talveks lilledele jalatseid. Mingil hetkel hakkasin näidendeid lugema ja mõtlesin, et jumala lahe oleks näitekirjanikuks saada. Kirjutasin imelikke näidendeid koolielust ja hakkasin kirjutama vihikusse seebikat ühest tüdrukust ja poisist, kellest sai narkosõitlane, mingi selline kräpp. Teadlikumalt hakkasin luuletusi kirjutama teismelisena – nagu enamik inimesi.

Mis keeles kirjutasid?

Eesti, vene, natuke inglise. Üritasin korra isegi räppi kirjutada. Olin suur Limp Bizkiti fänn. Enamasti kirjutasin sellisest süngest süngest süngest õnnetust armastusest. Mul on mõned vihikud isegi alles.

Sul olid lausa eraldi vihikud?

Jaa. Panin kõik ekstra kirja, ilusa käekirjaga ...

Millal esimest korda tekste avaldasid?

Esimesed luuletused ilmusid ajakirjas Stiina. Oli ka gooti, metali jms karvaste foorum Surnuaed. 2000ndate alguses andis see välja kogumiku,¹ kus avaldasin varjunime all kaks ingliskeelset luuletust.

Kas sul on kindlad inimesed, kellega jagad tekste kohe, kui need valmivad?

Jah, saadan grupitšätti, küsin „Mis te arvate, mis te arvate?“. Selles tšätis on erineva vanuse ja maailmavaatega inimesed, nad ei ole isegi kirjandusringi inimesed, aga nende arvamus on mulle väga oluline.

Millist tagasisidet tavaliselt saad? Kas ainult kiitvat? Või kriitilist ka? Kas nad julgevad oma arvamuse otse välja öelda?

Julgevad öelda siis, kui nad millestki aru ei saa. Üldiselt olen mina ise see, kes rahul pole. Saadan pidevalt uusi versioone. Kirjutan tavaliselt hästi ruttu, mitte ühte luuletust kolm tundi. Kirjutan nii, nagu tuleb, ja siis hakkan parandama.

Kuidas sa aru saad, et oled midagi head kirjutanud? Kas taipad kohe, et see on see, või võib vahel ka aega minna?

Mõne asjaga on küll nii, et saan kohe aru – *this is my masterpiece*². Kuna olen lavaluulega harjunud ja käin palju kirjanodusõhtul „Viimane neljapäev“, siis kuulan mõttes, kuidas luuletus kõlab, ja kirjutan selle tunde järgi. Luuletused sünnivadki mul nii, et mingi mõte, millest saab kas luuletuse algus või lõpp, aina ketrab peas, kuni selle kirja panen. Mõnikord on tähelepanu aga hajunud ning hakkan takerduma sellesse, kas midagi peaks teisiti olema.

Kas sulle meeldib riimluulet kirjutada?

Üldiselt ei meeldi.

Sinu luulekogus siiski leidub paar tükki.

Üks neist oli pigem naljaga kirjutatud („ma olen ekre unelmate naine“, mis on tavaliselt publiku lemmik). See sündis kaks tundi enne „Viimast neljapäeva“ – mõtlesin, et panen paberile sellise underliku luuletuse ...

Võib-olla see on laiskus, et ei meeldi riimi kirjutada. Kui hakkan riimi ehitama, siis jään sellesse liiga kinni. Tahan teha kõik reeglite järgi ning hakkan silpe lugema ja täiust otsima. Olen elus väga vähe riimluulet kirjutanud.

Kas publiku lemmiktekst on ka sinu enda lemmik? Kui tihti nad kokku langevad?

Päris tihti langevad kokku! Kui loen midagi ilmekalt ja ekspressiivselt ja mängin sellega kaasa, kandub see edasi. Aga üks ikka väsin publiku lemmikutest ise kiiremini ära, tahaks uusi asju esitada.

Kas oled kunagi tundnud, et publikul/lugejal võib sinust tekkida mingi aramus, mis põhineb sellel, et oled end mõnes tekstis karmimalt väljendanud, aga mis tegelikusega kokku ei lange?

Loodan, et olen õige mulje jätnud. Mulle endale tundub, et inimesed ei hammusta tihti läbi seda, kui luuletus on ikkagi kirjutatud, keel põses. Mõnikord on tohutult kuri jutt või meelega üle võlli – see võib jätta tõesti mulje, et olen kuri mutt.

Kas sind häirib, et selline mulje võib jääda?

See teeb mulle nalja. Ühel „Viimasel neljapäeval“ jalutasid mingid kutid saalist välja, kui lavale läksin. Et nüüd hakkab siin mingi feminist ... Kui elus muudes olukordades tahan mõnikord kõigile meeldida, siis tekstide kirjutamisel ja esitamisel mitte. 4–6 aastat tagasi esinemistel käima hakates kirjutasin rohkem selliseid endasse vaatavaid tekste ja kui tuli kasvõi üks inimene ütlema, et ta samastus, siis oli tekst õnnestunud. Mu tekstid ongi nende jaoks, kes tunnevad ennast nendes ära. Mul ei ole aga midagi selle vastu, kui keegi suhtub negatiivselt.

Kui palju oled negatiivset tagasisidet saanud?

Viimane kord, kui Värskes Rõhus luuletusi avaldasin, oli üks neiu neid raamatupoes näinud, tegi pilti ja postitas Facebooki gruppi EKRE Sõprade Klubi. Luuletuses ei olnudki üldse midagi EKRE-vastast, see oli huumoriluuletus, isegi mitte pahatahtlik! Ometi tekkis küsimus, kas on ikkagi õige, kui inimene ei tahagi kohaneda ja tahabki rahvast lõhestada ning ilgub ühe erakonna kallal. Kõik need „suured kirjanduskriitikud“ seal arvasid, et see pole ikka mingi luule.

Kuidas sa „Viimase neljapäeva“ avastasid?

Tuttav noormees kutsus. Esimene kord oli väga hirmus. Käed värisesid nii palju, et paber pidi käest kukkuma. Aga sain õudselt head tagasisidet. Aja jooksul tekkis enesekindlus ja esinemine hakkas tohutult meeldima. Ma poleks seda kunagi oodata osanud.

Kas sulle on enda luule esitamine oluline?

Arvan, et niimoodi annan sisu paremini edasi. Ma ei kujuta ise ette, kuidas on mu tekste paberilt lugeda. Kui panime toimetaja Maarja Helenaga raamatut kokku, pakkus ta, et mõned asjad mõjuksid trükitult paremini, kui need teistmoodi sõnastada. Samamoodi on ka teiste autorite tekstidega: paberilt lugedes kuuled luuletust enda peas teistmoodi, kui autor võib-olla mõtles.

Kui oluline on see, et lugeja saaks su tekstist samamoodi aru, nagu sina selle kirja oled pannud?

Tahan tihti mingit emotsiooni edasi anda, aga paratamatult saab keegi teistmoodi aru. Ma ise armastan tohutult asju üle interpreteerida, laulusõnu, luuletusi endale sobivaks tõlgendada, leida sealt tohutuid allegooriaid. Tihti väljendan end tekstides nii otse, et sealt ei olegi midagi muud välja lugeda. On nagu on. Võib-olla on see kliše, aga mõne asjaga tahaks panna inimesi mõtlema teemadele, millele nad muidu ehk ei mõtleks.

Millest sa neid mõtlema tahad panna?

Sellest, millest kirjutan. Luuletuse „Minu omasid ei küüditatud“ puhul tekkis ühe inimesega vaidlus. Tema meelest solvas see eestlasi. Sellise teema puhul on mulle oluline, et tõlgendada ei saaks väga laialt. Luuletuses ütlen konkreetselt, et ajalood on erinevad, me kõik oleme olnud kannatajad, sõda on kõigile halb. Ajaloolised konfliktid on minu jaoks hästi keerulised, eriti küüditamine. See on igast küljest vaadatuna kohutav.

Kui tihti kirjutad?

Võrdlemisi harva. Viimasel ajal palju harvemini ja mul on selline tunne, et pandeemia on seda mõjutanud. Mul on vaja välist stiimulit. Mõtted tekivad inimestega suhtlemisel. Tihti on ka nii, et kui kõik on väga hästi, siis ma ei tahagi kirjutada. Olengi hõivatud sellega, et kõik on hästi. Olen tohutult impulsiivne kirjutaja. Mõte peab enne peas valmis olema, siis istun maha ja hakkan kirjutama.

Kust tekib vajadus kirjutada integratsioonist?

Ma ise ei tunne, et oleksin suur integratsioonilaulik. Aga identiteediküsimus on mulle alati oluline olnud. Tunnen, et ma justkui ei kuulukski kuhugi. Näen eestlaste tohutut klammerdumist oma juurtesse ja uhkust nende üle. Venelastel on samamoodi. Aga ma ei ole venelaste jaoks venelane ega eestlaste jaoks eestlane. Alati on häirinud, kui sõbrad teismelisena ütlesid, et nad vihkavad venelasi, aga mina olin normaalne, sest „a sa ju ei ole mingi venelane“. Mõjub umbes samamoodi nagu „sa oled naise kohta vaimukas“. Väiksena häbenesin oma (endist) perekonnanime öelda, vene perekonnanimesid kasutati solvanguna. See võimendas samuti mittekuuluvustunnet.

Eestivenelased on rahvusgrupp, kus veel käivad identiteediotsingud. Venemaa venelaste jaoks ei ole nad venelased. Ja ma ei näe tasakaalu: on mingi hulk eestivenelasi, kes kalduvad ühte äärmusesse ja elavadki paraku teises kultuuriruumis.

Eesti-vene teema on miski, millest ma mõtlen ja räägin ja vahel kirjutan ka, aga see ei ole minu jaoks siiski peamine probleem. Minu identiteediotsingud on lihtsalt üks osa sellest. Üks suur lõngakera.

Teeb mittekuuluvustunne sind kurvaks ka?

Enam mitte nii väga. Praegu keskendun rohkem roma päritolule. Mulle meeldib sellega samastuda, sest romadel ei ole ka oma kohta. Tunnen, et ma ei tahagi enam kuhugi kuuluda, mul ei ole seda vaja. See annab rohkem vabadust. Vabadus tekitab küll rohkem segadust, aga *that's the point*³.

Kuidas suhtub sinu pere Eestisse?

Mu ema pani mind eesti lasteaeda. Õpetas mulle eesti ja vene tähestikku samal ajal. Lastevanemate koosolekul küsiti emalt, kuidas see ikka võimalik on, et mul eesti keel nii hea on ja et kirjutan etteütlushi paremini kui eesti lapsed. Oli justkui selline suhtumine, et keel on miski, mis antakse emapiimaga kaasa, ja see suhtumine tekitas minus alati trotsi. Oma laste puhul pole ma rahvuslikule kuuluvusele

License no. 00242444

3 See ongi asja iva (ingl).

rõhku pannud. Mu ema räägib kahe noorema pojaga eesti keeles, vanema pojaga vene keeles. Õega räägin eesti keeles. Kasuvanaisa, kes oli pooleldi eestlane, pani rõhku sellele, et räägiksime temaga eesti keeles. Vanaemaga rääkisime vene keeles.

Kuidas jõudsid luulekoguni?

Teismelisest saati olen mõelnud, et võiks ja tahaks. Nüüd hiljuti, kui sõbranna oli luulekogu välja andnud, mõtlesin, et mul endalgi on ju materjali. Ma pole oma loominguks kuigi kindel ja selle saatmine kuhugi on alati tohtutu julgustükk. Mõtlen, et miks peaks saatma, miks peaks keegi tahtma seda lugeda jne. Aga eks see on mingi edevus, ma arvan – et meil kõigil on vajadus ennast jäädvustada ja talletada, tõestada.

Esimest korda, kui Värskesse Rõhku tekstid saatsin, öeldi mulle ära, aga kuna luuleõhtutel sain tihti head tagasisidet, võtsin mõne aja pärast julguse kokku ja saatsin uuesti. Siis läks läbi. Aga muidu tundub igasugune avaldamine enesepromona, mis on mulle kuidagi võõras. Luuleõhtutel lugemine on jällegi veidi teistmoodi, vahetum. Keegi ei pea sind otseselt kuulama, kui ei taha.

Kunagi lugesin noortele kirjanikele mõeldud artikleid, kus räägiti sellest, kuidas äraütlemisega toime tulla. See on ju tegelikult väga okei, ja siis tulebki mõelda, et võib-olla tõesti ei ole tekstid veel avaldamiseks päris valmis ja et päris igale poole ei pruugi ka sobida. Minu jaoks on asi ikkagi enesetõestamises: esiteks tõestan endale, et mul on üldse julgust kuhugi saata, ja teiseks saan kinnitust, et mu tekstid on avaldamiseks piisavalt head.

Kirjutasingi luulekogu asjus Carolina Pihelgale ja ta arvas, et see on täitsa tehtav. Mulle endale tundus idee luulekogu avaldamisest täieliku müstikana, sest olen nii organiseerimatu. Minu jaoks oli väga raske teha luuletustest valik, panna need järjekorda, lisaks mõtted rahastusest ja hinnapäringutest ... Aga kuna avaldan Värske Raamatu alt, siis teised aitavad sellega ja asi polegi nii keeruline.

Kas sul oli luulekogust terviklik nägemus olemas? Mingi kindel läbiv teema?

Ei olnud. Valisin endale meeldivad luuletused välja, aga kuna neist jäi väheks, siis otsisin mõned varasemad ka üles ja kirjutasin veidi ümber. Pealkiri tuli samuti hiljem. Oli mitu varianti. Siis mõtlesin, et võiks kuidagi praegusega („Интерация“) mängida. Seda annab tõlgendada erinevalt. See koosneb kahest osast: inte (keskel, kuskil vahepealses olekus) ja грация (nõtkus, hiilgus). Mulle meeldib erinevaid keeli kombineerida ja üldse sellised sõnamängud.

Kui palju loed ise eesti nüüdisluulet? Ostad Värsket Rõhku, Loomingut, Vikerkaart?

Loen, aga nii ja naa. Loen põhiliselt inglise keeles. Värske Rõhk tuleb mul postkasti. Enamasti loen seda, mida need väljaanded veebis avaldavad.

Mida arvad eesti nüüdisluulest?

Mulle meeldib alati teisi lugeda, aga olen laisk lugeja. Ei otsi kedagi eraldi kuskilt välja, aga kui ma ise samas numbris olen, siis muidugi loen, ja minu meelest on kõik tohutul andekad. Mõtlen, et nad on nii noored ja kirjutavad nii hästi ega peagi veel 15 aastat küpsema! Meeldib, et kirjutatakse erinevatel teemadel, näiteks loodusest nii, nagu ma ise pole osanud kirjutada. Õudselt ilusti pannakse kõik sõnadesse.

Ise lugesin teismelisena 80ndate ja 90ndate punkluulet. Liisi Ojamaa oli minu suurim iidol ja mulle meeldib, et noored ei ole enam punkarid, aga vaib on sama. Mulle meeldivad „noored vihased naised“, aga see väljend üldse mitte. Mul on hea meel, et kirjutatakse igasugu teemadest, näiteks feminismist. Olen seda isegi teinud luuletuses „ma olen mu õed“, aga feminism ei pea olema tingimata selline – plakatlik. Mulle on oluline, et naised ei kirjutaks ainult ülevatest tunnetest ja ilusasti. Ei pea ka olema ilmingimata robustne, aga piisab sellest, kui lihtsalt öelda, et õnnetu armastus on sitt ja elu on sitt ja vahel on kõik halb ja naine olla on raske, ning mitte püüda seda kõike ilustada.

Kui töötasin raamatukogus, siis sattus kätte väga palju selliseid luulekogusid, mis tundusid lihtsalt stiilis „sain 18 ja avaldan selle puhul luulekogu“ ja siis mõtlesin küll, et milleks, milleks?! Seal töötades sain ka aru sellest, et huvi luule vastu on ikka väga väike. Kord tuli teismeline koos emaga koolitöö tarbeks midagi laenutama, ent ta ei osanud ühtegi konkreetset autorit nimetada. Ema pakkus Lydia Koidulat, aga see teismelisi ju ei huvita. Pakkusingi talle hoopis Chalice'i, Roostet, fsi. Lõpuks võttis fsi. Rolli mängis seegi, et see oli õhuke. Ja ühele isale suutsin tema 16aastase poja jaoks Andrus Kasemaa „Mees otsib naist“ pähe määrida. Raamatukogus töötamise parim külg oligi see, kui sai soovitada midagi, mis võib-olla aitaks inimestel, eriti noortel, luulet neid kõnetava nurga all näha. Kui nad loevad midagi huvitavat ja naljakat, siis äkki tekib luule vastu suurem huvi ja loetakse veel.

On sul lemmikuid eesti autoreid (kes on veel elus)?

fs! (*Naerame mõlemad.*) Kaur Riismaa. Meeldib, kuidas ta suhetest kirjutab. Teele Lember. Meeldib, kuidas Sveta ekspluateerib eesti-vene teemat ja et ta teeb seda teadlikult. Tuleb kasutada seda, mida elu sulle andnud on! Tuleb leida oma nišš. Ja Maarja Kangro meeldib ka!

Mis soovitus annaksid noorele inimesele, kellel tekib mõte luulekogu välja anda?

Julge hundi rind on haavleid täis! Kes ei riski, see šampust ei joo, ja midagi head ei saa juhtuda, kui ei proovi. Aga tasub kuulata tagasisidet ja võtta õppust.

Mis sa arvad, kui kaua eesti-vene integratsiooni teemal veel kirjutatakse?

Meie ajalugu ei muutu. Ei usu, et saavutame lõpliku lahenduse. Otseselt mingit suurt konflikti ju ka ei ole. Samuti on alati võimalik tagantjärele kirjutada.

tormieelselt raugesse
betooni kivistunult
ootan
eneselegi ootamatult
kannatlikult
oma aega,
et jälle
heisata purjed,
triikida kleidid
ja süüdata tuleriit.
seniks seisan ankrus.
ootan tuult
ja aeg-ajalt kardan kõike,
mis mu mõistusest üle käib.

Riste Sofie Käär

veel ei jäätu vesi
aga
seniit on selja taga.
mina teen telefoniraamatust paberkurgi
ja planeerin
päev-päevalt ära
kogu oma ülejäänud elu.

tsellofaan ja taburetid,
teatmeteosed, ateistid,
foolium
ja kõik muu morjendav ning tüütu
on sündsalt voodi alla lükatud.
nii ma siis kükitangi
poodiumi ees,
närin küüsi
ja ootan tseremooniat.
õhk kivistub,
laes põleb uni.
ja vastupidi.

ja mu pea on
apokalüpsimasin.
tüünelt sumisevaid
juhtmeid eirates
võin pühapäeva õhtutigi
lahustada kogu ilma
oma tassis
ja segamata juua.
või
ise lahustuda kogu ilma.
sest enam pole jäänud
midagi
mis poleks püha.
ma märtriks saada võin vaid
elu eest.

hetk
nagu soe munarebu
libises sõrmede vahelt
ja sülest.
ei tulnud vist mõttessegi
korjata kilde.
proloogist sai refrään
ega morjendanudki meid need
kättesaamatud
surematud akordid.
polnud vaja
saada millekski ega
kellekski
sest oli lihtsalt üks
järjekordne
hea päev vikerraadios.

brokaat, šifoon ja
 karge tüll
 pahkluude ümber
 kahiseb.
 aegruum
 ei kuula sõna.
 gaasipliidilõhnaline õhk
 ning luitunud
 paradiisigobeläänid
 keelitavad uinuma
 su valvsust.
 atlassi upub paranoia,
 sädelev.

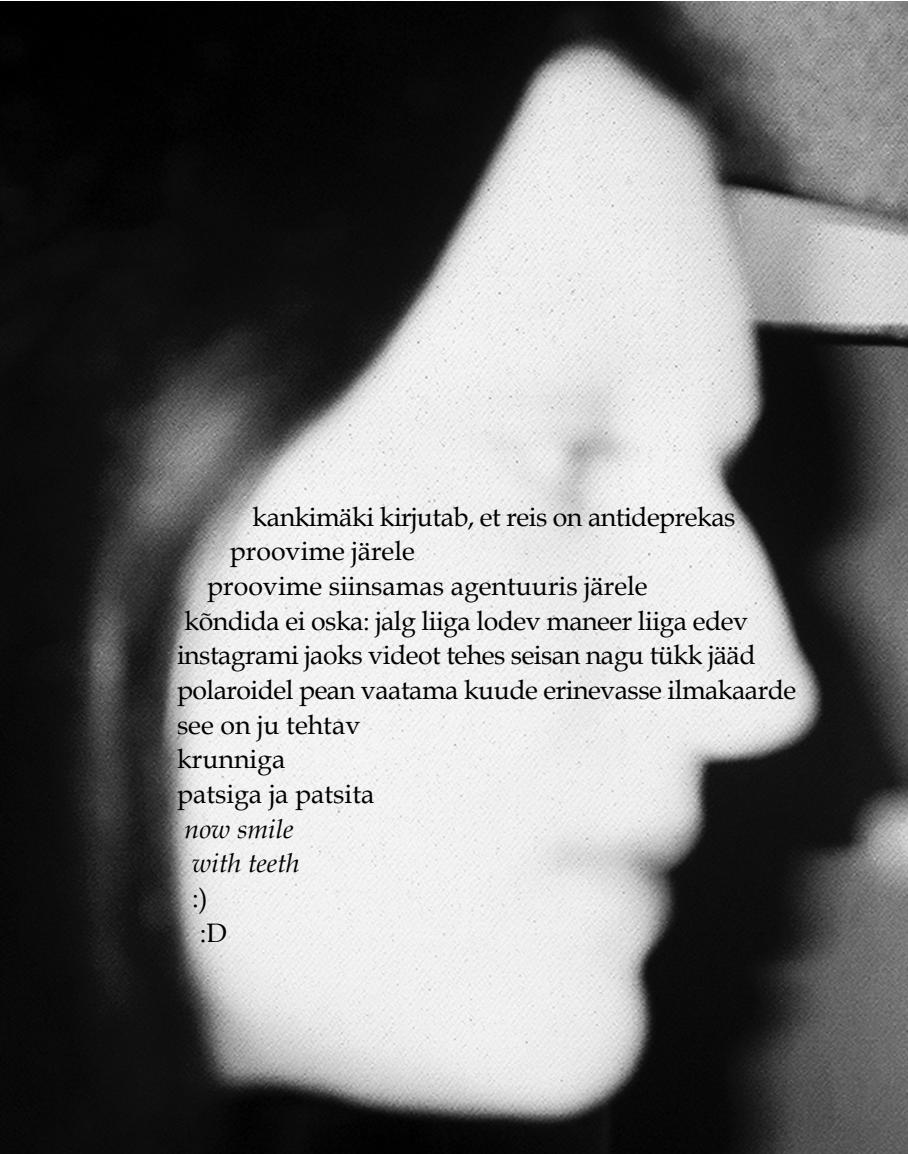

mu elu lõppes juubelil.
 tallinn sai pakkepaberisse
 aplaus käis kõrvaltoas
 ja kardin
 langes.

hurmav košmaar
 vilgas ja julm
 pilgutas sihitult
 mu poole
 minu enda solvunud silmi
 ja silmapiiri tagant kerkiv laev
 ei olnud üldse valge.
 õieti
 ei olnud üldse
 mitte midagi
 ma pettumust ei tundnud.
 olin sellega arvestanud.

ja järgmise maailmalõpu ajal –
 nii otsustasin ma –
 olen veel vähem
 kurb.

Gregor Kulla

kankimäki kirjutab, et reis on antideprekas
proovime järele
proovime siinsamas agentuuris järele
kõndida ei oska: jalg liiga lodev maneer liiga edev
instagrami jaoks videot tehes seisan nagu tükk jääd
polaroidel pean vaatama kuude erinevasse ilmakaarde
see on ju tehtav
krunniga
patsiga ja patsita
now smile
with teeth
:)
:D

istusin villastes sokkides ja birkenstokkides
 kohvikus ja mõtlesin, et lugemistuju pole
 otsisime siis mõnd kohta
 kus oma sokke ja sandaale peita
 millest me räägime
 klassikalisest muusikast
 hea näed sa (27) välja küll
 hea muretu
 mina olen muretu, aga sina kuidagi
 kuidagi ei lase vabaks ja ausalt
 selle itaalia aktsendiga peab harjuma
 olgu, suitsetame siis peale
 oled tark ja üsna nägus
 aga see peale
 ma ei tea, ma ei tunne oma jalgu ja
 ja ma värisen
 ma tahan sind suudelda
 aga sa istud minust nii kaugel
 villastes sokkides istud nii kaugel
 ja nagu
 nagu värised
 värisedes mõtlen palju
 mõtlen, miks tulen
 kellegi koju, keda ei tunne
 miks suitsetan tema taimi
 miks joon ta vett ja veini
 ning leian jultumust
 et keelduda tema õrnustest
 mis mind lihtsalt nagu
 nagu üldse ei eruta
 sorri ma näen tõsine välja
 ja v-o ka värisen
 aga sinu keelt
 endale suhu
 pean tõdema, et
 ei taha
 tõsi, ma ei tunne oma jalgu
 tõsi, ma ei tea, kuidas saan koju
 aga ka see mind nagu
 nagu üldse ei koti
 sinu kahjuks
 või õnneks
 püüan varustada oma jalgu verega
 katsun neid
 ja oma sokke
 kus varba vahel on auk
 panen näpu auku
 oma soki auku
 omamoodi õrnus
 omamoodi hellus
 mida otsin ning
 ainus
 vist
 mida tahan

oksendan nagu see tüdruk eile naviglis
neli jagu keset krdi silda
sööki seal ei olnud, vaid alkohol
mis vohas teed mööda nagu jõgi
mul alkoholi asemel *crying laughing emoji*'d
ja *small talk*
jõeks on emajõgi

m a l o e n
 küll ma loen ikka p a l j u
 kas sa t e a d kui palju
 väga palju

ma a i n u l t loen
 a h mida rohkem

ma l o e n
 seda suurem on tunne
 et kui vähe ikka
 ma loen

aga ma loen palju
 sama palju kui sina
 e i loe

ma loen sama palju
 kui sina ei loe
 t e a d s i d
 kui palju ma loen

ja t e a d
 kui palju ma t e a n
 ma tean kõike
 sest ma loen
 mida rohkem
 ma loen seda vähem
 seda vähem ma
 ma tean

aga kus alles m i n a
 tean ma tean
 k õ i g e s t
 kõigest tean ma
 tean ma kõike
 et ma tean kõigest
 ei tea aga tean

seda k õ i k e mida
 m a ei tea

aga ma loen
 s e d a ma tean
 ma teangi
 seda
 see on vist kõik
 mida ma tean
 et m a loen
 kus ma a l l e s loen
 m a loen
 küll ma loen ikka palju
 ja tean oi kui palju
 ma loen
 k ü l l ma loen ikka palju
 ja tean
 o i
 k u i p a l j u

need modellid
ilusad küll, aga vittu
mind ei huvita
a) et sa hailey bieberi või simon cowelliga koostööd teed
b) kellega sul homme *casting*
c) mis lihast jõuksis pumpad
issand jumal
jätta järele
ja nōme, et
öelda ka ei sünni
et *ciao ciao sta 'zitto*
käi vittu

ja mõte
kiiresti välja

mul oli suurepärase
mõte
aga keegi astus
uksest sisse

Mari-Liis Mürsepp

Kaunitari kodu

Enam polnud valikut. Harriet pidi kööki minema. Ta oli seda juba mitu tundi edasi lükanud, aga nõnda pikk kilekotis seismine ei mõjunud toidule hästi. Viimaste nädalate jooksul oli naine püüdnud osta võimalikult vähe asju, mis külmkapi juurde (ja seega kööki) minemist nõuaksid, õhtust sõi ta enamasti mõnes töökoha lähedal asuvas restoranis, lükates kojuminekut võimalikult pikalt edasi. Aga täielikult ei raatsinud ta külmkapi kasutamisest loobuda, sest eelistas olukorrale vaatamata hommikuti ikkagi süüa kodus. Seda sai õnneks teha elutoas, aga külmikut sinna vedada siiski ei tasunud ...

Harriet võttis esikust toidukoti ja hiilis ettevaatlikult kööki. Justkui hiilimine muudaks midagi. Et kell hakkas kümnele lähemema, oli köögis pilkane pimedus. Harriet klõpsas tule põlema, andes enne kööki astumist neile aega laiali joosta. Püüdes pilku põrandalt, seintelt ja teistelt pindadelt eemal hoida, kõndis ta kikiarvul külmkapi juurde ning tõstis asjad nii kiiresti kui võimalik riiulitele. Praegu polnud ta veel ühtegi näinud. Naine hingas veidi kergemalt. *Äkki on nad ... ära läinud?* Harriet püüdis võimalikult vähe köögis ringi vaadata. Seni, kui neid ei paistnud, võis ta endale kinnitada, et sissetungijaid pole enam. Pea teki alla peitmine aitas öösiti lastel uskuda, et koletised ei saa neid kätte, praegu aitas silmade kinnipigistamine Harrietil arvata, et temagi on oma suurimast hirmust pääsenud. *Kui nüüd ennast ainult kuhugi vastu ära ei lööks ...* Nii, praeguseks pidi ta köögist väljas olema. Harriet avas silmad. Oligi esik. Missioon täidetud. Naine tundis end tõelise kangelasena. Ta läks tagasi elutuppa, lootes, et telerist enne magamaminekut veel mõnda toredat romantilist komöödiat näidatakse. *Kus see pult nüüd on?* Harriet hoidis seda tavaliselt televiisori kõrval. Naine vaatas veidi ringi. Ja siis ta nägi neid.

Kolm rõvedat helepruuni ovaali, karvased jalad jultunult tema raamaturiulil laiali, pikad õõtsuvad tundlad püsti. Mitte kuhugi kadunud. Vastupidi. Nüüd ka juba elutuppa jõudnud. Vastikuselaine voogas üle kogu Harrieti keha, naine võdistas õlgu. Silmade kinnipigistamisest polnud enam kasu. Tõde ei kadunud sellest kuhugi: nad olid seal. Mis tähendas, et Harriet pidi ikkagi minema. *Jälle.*

Vähemalt sai ta eilsega asjad pakitud.

Kastid lõhnasid hästi. Mõnus sooja papi ja keemiline teibitaguse liimi lõhn – Harriet armastas seda. Jah, tema enda koduotsingud olid pikad, piinarikkad ning lõppesid varem või hiljem kohast ilmajäämisega, aga veidral moel lohutas Harrietti mõte, et vähemalt tema asjad olid kaitstud. Vähemalt neil olid kodud: usaldusväärsed, alati olemas. Jäävad. See teadmine tekitas Harrietis mingi kindluse, mida naine praegusel segasel ajal nii väga vajas. Ta patsutas kõige suuremat kasti, justkui kinnituseks. See oli tema lemmik, kuigi päris vana ja kõigi nende kolimistega veidi narmendama hakanud. Harriet võttis lipendavast papitükist kinni ning kooris kasti küljest õhukese kihi. Kastitükk oli sõrmede vahel soe. Harriet veeretask sellest väikese kuulikese ja pistis suhu. Talle meeldis vahel pappi – nagu ka WC-paberit ja salvrätte – suus nätsutada, mõnus oli keele all tunda paberit, mille kihiline tekstuur sülje mõjul üha pehmemaks muutus, seegi tekitas teatud turvatunde. Et mõni asi on veel kontrolli all. Naine neelatas. Märgunud kuulike läks kergelt kõrist alla. Jah, Harrietele meeldisid tema kastid. Aga lisaks kastidele vajas ta praegu, et keegi need koos tema asjadega autole tõstaks ning Kadriorgu sõidutaks.

Paraku ei olnud enam kellelegi helistada.

Varem osutas talle niisuguseid teeneid Aivo. Tema ustav rüütel, ainult et mõõga ja kilbi asemel arsenalis akutrell ja valamupump. Usaldusväärsus, hoolivus ja viisakus käisid Aivo Allikveega kokku nagu Harrieti kastid ja mehe jämedate veresoontega käsi-varred; nagu naise paljad õlad ja Aivo töömehejakk, mis nendele nii mõnigi kord härrasmeheliku žestiga laotus. Märkimisväärse sissetulekuga töökoht ehitusfirmas, korter Stroomi rannal, nii töö- kui ka eraauto – kas polnud tegu mitte täiusliku mehega?

Ei. Harriet nii ei arvanud. Sest Aivos oli midagi, millest naine ei suutnud mööda vaadata; midagi, mis mehe potentsiaalse kavalerina tema jaoks täielikult välistas. Ja Aivo ei saanud sinna midagi parata. Ei õnnestunud tal end treliga Harrieti hinge puurida ega WC-pumba abil naise südant enda omaga samas taktis tuksuma panna. Midagi polnud parata. Aivo oli liiga hea. Harrieti jaoks oli Aivo mehe asemel pigem ustav kutsikas, kes teda nähes alandlikult juurde tuleb ja saba liputab. Alati etteaimatav, teenistusvalmis, kuulekas – ning seetõttu täiesti ebaseksuaalne. Mistõttu mõjusid kõik mehe pingutused pigem nende suhet õnnestavalt.

Jah, paradoksaalsel kombel ei tekitanud mees Harrietis romantilisi tundeid täpselt samade tegevuste tõttu, millega too püüdis naise armastust võita. Alguses Aivo muidugi ei teadnud seda. Enne oma avameelset armastusavaldust oli mees arvanud, et on eesmärgi saavutamisele väga lähedal. Miks muidu naine kogu aeg just teda appi kutsus? Aivo jaoks tähendas selline pidev ühenduse otsimine ja abipalumine, et on ainult aja küsimus, mil tal õnnestub Harrieti pitsilistesse (just niisugused need Aivo kujutluspildis olid) aluspükstesse pääseda ja nendes varjatavate aaretega tutvuda. Ehitaja ei saanud hästi aru, miks naine pidi sellist komejanti mängima ega võinud lihtsalt öelda, et nende tunded on vastastikused. Siiani oli Aivo endale kinnitanud, et naisena püüab Harriet enda loomulikke ihasid daamilikult peita ja ootab temalt esimest sammu. Tükk aega kogus mees julgust, et tunnetega lagedale tulla. Siis see juhtus. Kuid paraku ilma, et maailma oleks juurde tekkinud uus armastav paar.

Sest tegelikkuses ei vajanud Harriet otseselt mitte Aivot, vaid tema vastutulelikkust, vahel ka autot ja jõudu. Ta ei kutsunud meest torusid parandama, kaste tõstma ega mööblit kokku panema sugugi seepärast, et oleks pööraselt armunud, kaugel sellest! Naine vajas lihtsalt aeg-ajalt abi, ja Aivo tuli alati. Tegelikult olid kõik need kolimised Harrietti viimastel aastatel nii tegevuses hoidnud, et tal polnud aega meeste peale mõeldagi; kui, siis Aivole, ning üksnes abistava instrumendi tasemel. Aivo ehitusobjektidel treenitud käsivars oli tema jaoks kõigest vetsupumba pikendus või akutrelli hoidja; mitte kunagi poleks ta lasknud sel hoida enda rindu, nägu või puusi. Kõige vähem oma südant.

Ometi oli mehe teenistusvalmidus Harrietile alati hästi sobinud. Talle, kes ta oli viimase viie aasta jooksul kolinud ei rohkem ega vähem kui üheksa korda. Saatus ei lasknud naisel kuidagi oma kohta leida ega puhata. Elu hoidis Harrietti pidevalt pingul, alati mures, ootamas järgmist julma hoop, mõnda ebameeldivat avastust, mis teda uuesti kolima sunniks. See oli täielik õudusunenägu.

Seetõttu ei tundnud Harriet end Aivot ära kasutades ka kuigi halvasti. Tegelikult ei mõelnudki ta sellele, lihtsalt polnud aega. Naine oli kui uppuja, kelle ellujäämisinstinkt sunnib teda teise hädalise pead vee alla lükkama, et ise pinnale tõusta. Ja nii pidi Aivo mõningase õrritamise lihtsalt välja kannatama. Muidugi

polnud see Harrieti jaoks ideaalne olukord. Ideaalne olnuks päris enda kodu, kauemaks kui pooleks aastaks korraga. Aga naine ei saanud sinna midagi parata, kui ikka ei sobi, siis ei sobi. Küll peletas ta minema naabrite juurest leviv suitsuhais; küll ajapikku liiga kalliks osutunud kommunaalmaksed või bipolaarsed naabrid, kes ühel õhtul üksteist mööda korterit loopisid ja tappa ähvardasid, teisel aga häälekas seksuaalaktis armastust jagasid. Viimane, delikaatsema loomuga probleem kimbutas teda Kuldnokal elades, kusjuures mõnikord kuulis ta naabrite lärmamist juba Mustamäe teelt kodutänavasse sisse keerates. Alati ei saanud kaugelt kohe arugi, kas naabrid tegelesid parajasti üksteise tapmise või armastamisega.

Ka Rohu tänavalt tuli kolida liigse müra tõttu, kuigi seal olid probleemiks pigem õhukesed seinad kui naabrite lärmakus. Põhja-Tallinna kahekorruseline puumaja näis olevat ehitatud justkui paberist. Vähe sellest, et Harriet oli mitu kuud osa saanud naabrite märulifilmidest või rokkmuusikast, kuulis naine sedagi, kui nad veekeetjaga vett keetsid või sahtlist söögiriistu otsisid. Kui televiisor või raadio liiga valjusti läbi põrandalaudade kostsid, võis Harriet minna ja paluda heli vaiksemaks keerata, aga ta ei saanud paluda inimestel vaiksemalt rääkida või mitte vett keeta, see näis naeruväärne.

Mis ka Harrietis vastumeelsust ei tekitanud, naine tundis alati ära, kui tuli aeg uude kohta liikuda. Kui tema kannatuste kari-kasse ei mahtunud enam ühtegi sigaretimahvi, kulutuste sekka lisanduvat eurot, naabritelt kostuvat mõnukarjet või kahvlikolksu. Tema praeguseks kannatuste aineseks olid kahjurid – ja taas oli käes aeg, mil nende vahele ei saanud pressida mitte ainumast prussakapoegagi.

Aivot see muidugi enam ei huvitanud.

Pärast viimast kolimist oli mees oma füüsiliste teenete eest lõpuks ometi Harrieti sama vastu küsinud. Aivo-sugune häbelik ja vaikne töömees muidugi ei küsinud otse, ta vihjas, sihtides pärast hüvastijätvat kallistust kohmakalt huultega naise poole. Kui mees aga kuuma suudluse ja kirgliku embuse asemel vastuseks äratõukamise ja me-oleme-ju-sõbrad sai, pidi ta endale tunnistama hävitavat reaalsust: et ihaldatud daam oli teda kogu aeg vaid ära kasutanud. Selle väljatulek oli piinlik – Aivole, jah, aga tegelikult ka Harrietile endale. Sestap ei tulnud mehele helistamine enam kõne allagi. Ah et kõik ka nii keeruline pidi olema ...

Tegelikult oli Aivo Harrieti austajaist kõige kannatlikum. Tema oli suutnud oma tundeid kõige kauem vaka all hoida, mis tekitas naises lootuse, et on lõpuks leidnud mehe, kellega saab lihtsalt sõpradeks jääda (ja kes nõustub talle seega aeg-ajalt täiesti platoonilist abi pakkuma). Harriet oli oma 40 eluaastast hoolimata (või just selle tõttu?) väga kaunis naine, kelles oli lisaks ilule mingi lummav aura. Oli see naise iseseisvus, valmisolek uute olukordadega kohaneda, pidev rändamine ja sellega kaasnev salapära või tema põhjamine vaoshoitus, mida ometi saatis teadlikkus oma väärtusest – midagi Harrietis rabas mehed jalust. Paraku ei aidanud naine neid iialgi püsti, sest tema eesmärk polnud kunagi olnud mees, vaid kodu. Just seda ihkas Harriet kõige enam. Nii oligi see meestega täidetud väli pärast orkaan Harrietti täis langenud sõdureid, kes jäid veel kauaks lebama. Enamik neist pühkisid siiski mõne aja pärast põlved puhtaks ja liikusid tüki võrra väiksema südamega edasi, erandiks Karmo, kelle võitlusvaim ei lasknud tal kaotusega kuidagi leppida. Tema muutus tunnete väljendamine intensiivsuses lausa ohtlikuks ning just seetõttu pidi Harriet lahkuma korterist Nõmmel, mida tegelikult väga armastas. Pärast lähenemiskeelu taotlemist ja kogu seda janti Karmoga valis naine hoolikalt mehi, kellele oma uue elukoha avaldas. Õigupoolest oli parem, kui käsilase rolli täitis korraga ainult üks. Aivo sobis selleks imeliselt, aga mitte enam. Harrietil tuli ikkagi võõraste meeste hirmust üle saada ja kolimisfirmasse helistada. Ega seal saanud ju mingid obsessiivsed ahistajad töötada?

Kolm päeva hiljem oligi kolimisauto Harrieti ukse ees Akadeemia teel. Nagu ikka, tundis naine kolides nii kergendust kui ka väikest torget rinnus. Kuid torge torkeks, talle ei jäänud muud võimalust. Akadeemia tee ühikasse kolides oli teda ahvatlenud korteri soodne üürihind, pakkudes võimalust päris enda kodu soetamiseks raha veidi kõrvale panna. Aga prussakatega ta koos elada ei suutnud, olgu kuitahes soodsa hinna eest. Kahjur on kahjur, nendega koos elamine pidi talle juba nime järgi üksnes kahju tooma. Ja Harrietil tuli püüelda kahjudevaba elu poole. Ta pidi alati edasi minema, kasvõi ükski, ilma kellegi abita. Kodu sihina silme ees. Autot vajas Harriet aga siiski, veidi ka jõudu, seega jäi üle loota, et erinevalt paljudest teistest suudavad kolismehed talitseda enda ürgseid ihasid, mis naisele minevikus nii palju tüli olid tekitanud. Võimalik, et Harriet ülehindas oma

võlusid, aga varasemad negatiivsed kogemused andsid selleks piisavalt põhjust.

Õnneks selgus, et kolijad olid Harrietist märksa nooremad mehed ning naisele tõi kergendust taipamine, et niisugustel kompuudel on kindlasti tematagi vallutusi lademetes. Oli see tõsi või mitte, igatahes tõstsid poisid tema asjad nobedalt autosse ja sealt väiksesse Kadrioru kortermajja Vesivärava tänaval, järgides täpselt Harrieti juhiseid selle kohta, kuhu tuppa midagi paigutada. Varsti võiski naine alustada kastide lahtipakkimisega. Kolm tundi, ja tehtud, asju oli aastatega üha vähemaks jäänud.

Harriet istus diivanile ja hingas veidi uut keskkonda endasse. Praegu tundus siin üsna vaikne olevat. Ühtegi kahjurit ka ei paistnud. Ta soovis kogu südamest, et see toimiks. Et tal oleks lõpuks ometi püsiv elukoht, oma turvaline pelgupaik. Kogemus näitas, et liiga vara ei tasu hõisata. *Elab selle esimese öö üle ja siis vaatab jooksvalt*, mõtles Harriet. Ta ei jaksanud enam karta, ent ei julgenud ka lootä. Aga kuu paistis kastanivõrade vahelt otse aknast sisse ja see oli ilus. Jah, talle võis seal täitsa meeldima hakata. Ehk õpib ta seda kohta veel armastama. Ta vajab nii väga kohta, mida armastada – ja mis teda vastu armastaks.

Hommikul ärkas Harriet kummalise heli peale. Läbi une ei saanud kohe aru, millega tegu. *Ahaa! Varesed*. Naine tõusis voodist ja läks akna juurde. Ühe kastani ümber võiski näha linde, kes häälekalt puuladvade ümber ringi lendasid, sõeludes üksteise vahelt läbi, justkui omavahel pahased. See tundus Harrietile vahva. Ta filmis vareseid telefoniga ja saatis video emale. Nende põhiline suhtlus toimus sotsiaalmeedia vahendusel, kuna ema elas juba aastaid uue mehega Soomes. Harriet jõudis sinna harva, ta ei mäletanudki, millal viimati. Tegelikult tundis ema tütre pidevate kolimiste tõttu suurt muret, aga ega sinna midagi parata saanud. Oli ta ju korduvalt soovitanud Harrietil veidi aega nende juures Helsingis elada, et see saaks pisut raha koguda ja lõpuks päris enda korteri osta. Harriet vihkas aga Soomet isegi rohkem kui kolimissekeldusi, pealegi oli ta juba 40aastane. Ta ei saanud ema juurde kolida, ema ja selle kiila rasvunud loomaarsti juurde, kes alati magusa odekolonni järele lõhnas. Seega pidid kõik olema just seal, kus praegu.

Peale järjekordse korterivahetuse polnud Harrieti elus midagi muutunud. Ei saanud kauaks vareseid imetlema jääda, tuli tööle minna. Pärast kaheteisttunnist vahetust kaubanduskeskuses

asutas naine end kodu poole teele. Mõnus, täna ei pidanud ta prussakate tõttu väljas einestama, lisaks asus uus koht Ülemistele märksa lähemal kui eelmine. Tegelikult oli tema teine Tallinna kodu Majaka tänaval logistiliselt muidugi kõige ideaalsem, aga sealt pidi Harriet välja kolima, sest omanik otsustas korteri ootamatult maha müüa.

Teel koju helistas talle Aivo. Harriet ei võtnud kõnet vastu. Telefoni vaadates märkas ta, et Aivo oli talle paar tundi varem ka sõnumi saatnud. „Igatsen Sind, kaunitar“ seisis seal. Ei. Ei mingeid kleepuvaid mehi enam, viimase kolimisega oli Harriet tõestanud, et saab üksi edukalt hakkama ega pea riskima endasse armunud meestuttavate töölerakendamisega. Taevast olgu tänatud noorte kolimispoiste eest!

Trepikojas möödus Harrietist vanem meesterahvas. Naist nähes lasi ta kuuldavale tunnustava ümina ja vaatas üles ronivale kehale järele. „Uopaaa! No sellist kanni võiks päev läbi vaadata!“ kuulis Harriet enda tagant. Naise kehale tekkis külm higi. *Õõh!* Ta väristas õlgu ja kiirustas edasi, jättes trepil üles pürgides mitu astet vahele. *Kui vastik!* Mis see siis nüüd pidi olema? Seekordne oodatud ootamatus, mis teda taas kolima sunnib? Kas tuligi ära? Ei. Kui mingi perverdist vanamees ongi siin ainuke miinus, siis selle kannatab ta ära. Seekord otsustas Harriet teha kõik võimaliku, et kauemaks jääda. Ta pidi proovima sellele kohale nüüd tõesti võimaluse anda.

Paraku selgus, et vanamees tähendas eriti rasvast miinust. Tema nimi oli Egon, ning ta oli väga üksik, väga pealetükkiv ja – nagu arvata võis – uuest naabrist väga huvitatud. Harriet püüdis teda vältida, aga alati, kui naine trepikotta astus, ilmus sinna ka Egon. Et mees elas oma ihaldusobjekti all korteris, polnud tal raske naise käikudel silma (õigemini küll kõrva) peal hoida. Pärast kolme nädalat elas Harriet juba üsna samasugust elu nagu ajal, kui ahistajaks muutunud Karmo teda tähelepanuavaladustega pommitas. Küll leidis Harriet töölt koju jõudes ukse tagant roose, küll valge kaisumõmmi, mida tema vanuses naisterahvale enam sugugi kinkida ei sobinud. Kõige hirmsam oli küünal; lõhnaküünal, mille pakend viitas sensuaalsetele elamustele, juures kirjake „Et Sul oleks vannis veel mõnusam. Tahaks ka tulla ...“. Enamik Egoni kirjadest kajastasid mehe soovunelmaid pikemalt, luues värvika pildi kõigest, mida mees oma unelmate naabriga teha sooviks.

Harriet tundis end äärmiselt ebakindlalt. Vähe sellest, ta kartis. Prussakaprobleemi oli aidanud leevendada see, kui ta võimalikult vähe köögis käis. Lärmi vastu olid kuidagi aidanud kõrvatropid ja Viru keskuse kohal kogetud liiklusrüütu sai blokeerida aknaid kinni hoides. Praegust olukorda Harriet aga kergendada ei osanud. Naine tundis, et alumise korruse pervert kuulab pidevalt, mida ta teeb, kus kõnnib – teadis Egon ju isegi seda, millal Harriet vannis käis! Iga naise liigutus oli arvel, mängimas osa kellegi perversses fantaasias, ta ei saanud ennast enam hetkekski mugavalt tunda. Jah, üks oli kindel.

Harriet ei saanud jääda.

Alati, kui uuel korteril mõni sobimatus esines, muutus see tema jaoks automaatselt ebameeldivaks. Justkui oleks kõikjale tekkinud must udu, mis kogu hea endaga katab. Praegu kattusid sünge perverdihingusega nii hommikused varesed, kastaniõied kui ka uue kodu hubane interjäär. See ei tundunud enam koduna. Noh, tegelikult ei tundunud juba ammu miski koduna. Täiesti lõpp, kas ta ei saagi kusagil elada? Ahastus Harrietis üha kasvas. Miks pidi igal korteril mingi miinus olema, miks ta ei võinud leida ühte, kuhu saaks lõpuks pidama jääda? Miks iga uus koht püüdis teda enda seest välja sülitada? Ta oli ju hea naine, ta polnud ometi seda kõike ära teeninud.

Harriet heitis nukra pilgu telefoni, kuhu oli ilmunud järjekordne sõnum Aivolt. Sedapuhku küsimusega, kas kaunitar tahab, et nad tema kastid millalgi koos ära viiksid. Ja siis sai Harriet aru. Mis oli kõigi korterite miinuseid ühendav asjaolu? Inimesed. Prussakad tekkisid inimeste tõttu, lärm tekkis inimeste tõttu, ka ahistamine – kõigi ühine nimetaja oli inimtegevus. Harriet mõistis nüüd, et teda oleks aidanud eramajja kolimine, selle ostmiseks puudusid tal aga endiselt sobivad vahendid. Klienditeenindaja palgaga sai hädavaevu iga kuu arved maksta ja süüa osta, maja ostmiseks pidanuks ta aastaid ema juures raha koguma. Harriet aga ei tahtnud, issand, kuidas ei tahtnud! Või proovida ikkagi see pervert kuidagi välja kannatada? Justkui vastuseks oma küsimusele kuulis naine alt kahtlast puurimist. Ta vaatas nõutult korteris ringi. Püha taevas. Harriet jäi enda ette jõllitama. Pääsetee oli ju sealsamas!

Mis oli alati olnud temaga, kõigi nende klammerduvate meeste, kolimissekelduste ja võõraste lõhnade kiuste, alati usaldusväärne, tuttav, kindel? Ainuke pidepunkt, miski, mis selles

kaoses kodu tähendas. Prussaka- ja haisuvaba, tema enda tingimustel koht, kust ükski mees teda otsida ei oskaks. Lahendus, mis oli kogu aeg tal nina ees olnud. Ülejäänud omataolistest suurem ja vanem, kuid puhas. Kulunud ja ühest küljest veidi narmendav, aga kallis. Oma armastust talle korduvalt tõestanud.

Harriet tõusis diivanilt ja proovis, kas mahub kasti sisse. Jah. Mahub küll.

Donika Kelly

Inglise keelest Triin Paja

Copyright © 2016 by Donika Kelly, 2021. aasta sügisel ilmunud Värske Raamatu tõlkesarja esinumbriina Triin Paja tõlkes Donika Kelly luulekogu „Bestiarium“.

Kataloog

Mõtled, et tahaksid olla väike,
olla laps. Ei. Veel väiksem,
üks lind. Veelgi väiksem,
pisuke lind. Mõtled,
et kellegi hoidmine on kunstivorm,
sellest, et oled kellegi kaisus. See käsi
võib su lõmastada.
Tampida su puruks, kitkuda suled.
Lasta välja õhu
kõikidest sinu väikestest luudest.

Sa kasvad. Oled suur.
Oled 19. sajandi luuletus.
Sinus on kogu Ameerika,
maade ja elude
ja urgu pugenud asjade kataloog. Sinus
on su kallim: põld, kõdunev
puumaja. Linnud.
Alati. Need linnud.

Peagi saad sa inimeseks. Kõik
jääb samaks. Sinu keha saab üheks
teiste kehadega: rästa,
unilase, suursuguse baribaliga.
Kui avad suu,
on seal ainult õhk.
Pigista oma kõri. Seletamatu
heli, nagu oleks midagi kaotsi läinud.

Käsud

Hoia eemale põllust,
õõnsate luudega mullast, talve
sitketest luudest.

Eemale hoidmine tähendab maha jätmist.
Tähendab kurbust.
Tähendab mäletamist.

Unustamine tähendab, et rohi lämbub
punaste tiibade all, tähendab kõrva merekarpi
puukoore hunnikul.

Armastus on usk.
Ihu on usk.
Mängi keha nagu trummi.

Niisiis, seal, kus kord oli põld,
on nüüd koobas; kus kord lendas lind,
on nüüd taevas, mis kuulub merele.

Söötis tähendab, et kõik põllud on lukus.
Lukus tähendab, et muld on keha sees,
et keha on tiibadest pungil.

Tiivad tähendavad, et sina oled elus,
aga teine ei ole. Elus tähendab,
et iga päev tuleb alla neelata nagu kivi.

Erakrastas

Varem me ei teadnudki, mis talv on.
Talv, kus ükski puu ei kaota

okkaid,
kus jäsemed naksuvad jääl

ja erakrastas tuhnib metsa all
putukaid. Talv, kus

valgenahalised tüdrukud katavad viimaks ometi,
peale lõputut suve täis pronksi ja sära ja lihaseid,

oma jalad kinni. Talv, kus viimaks ometi tunneme,
et meiegi oleme ilusad.

Meie ütleme meie.
Mina tähendab mind.

Kui nende jalad on kinni kaetud,
tunnen minagi, et olen ilus.

Armastusluuletus: Minotauros

Vabadus on hiilgav niit, mis lookleb
kanjonis nagu sipelgas merekarbi spiraalis.

Hüvasti tupikutele ja väikestele tubadele.
Sool, mis kuulus kunagi merele, kuulub nüüd
tuulele ja minu kulmudele, sunnib mind vaatama.

Avan tuulele suu. Tuul avab
mu südame, mu rinna. Paljad luud

jäävad maha. Jätan hinge, mis oli kord kellegi teise,
kord minu enda oma, sinna liiva, mördi ja karjete

labürinti. Kuldne valgus tervitab mind,
tõmbab mu maa seest välja nagu vihmaussi.

Armastusluuletus: Greif

Olen tegus.
Tegus valve-
koer. Lõvi. Milline
lind ma olen?
Laisk, sest istun
valvepoosis
nii kaua.
Ütle mulle kallis,
üttele mulle kasutu,
olen pudru ja kapsad.
Olen hübriid. Nii,
las ma hoian sind
oma käpa vahel.
Küüniste vahel. Pisike hiir,
pisike korstna-
pühkija, pisike unistus,
mida unistasin, kui ootasin,
et ütleksid mulle:
üksildane, kui ootasin
katuseserval. Ära anna ootusele
tema õiget nime –
rumalus –, vaid ütle, et see on
teatud liiki julgus,
teatud liiki kannatlikkus.
Lahkus. Nii,
siin on mul sulle
üks hiir, üks siniseks
pekstud poiss,
üks vana unistus.
Vaata, kuidas ta
mu käpa vahel istub.
Küüniste vahel. Las ma sirutan
käpa välja, et näidata sulle
hirmu
väikeses näos.

On nägus

Unenäos on isa peidus
teise mehe kehas.

Tunnen
ta käed ära. Aga kuidas saan mina olla laps?
Ja sein mu selja vastas, kui kaua
on ta olnud sein? Isa jälitab
mind. Nägus nagu hea sõber,
õitsev puu.

Ehitan toa, kus teda hoida.
Ta muugib lahti kõik lukud. Karjun.

Ära karju.
Jooksen. Seisa paigal. Olen mets,
väli. Murenen ja nihkun. Virgun,
hingan maa sügavikus.

Väikene karbike

Naine, keda armastad, kardab sulle haiget teha.
See on tema hirmu tuum. Sina kardad
öelda: *mul on valus*. Nutad.

Kardad, et su vanemad saavad teada,
et sa jälle nutad, ja saadavad su jälle teraapiasse,
kus pika seelikuga pikajuukseline naine

näitab nukumaja ja küsib, kus magab ema-
nukk. Ja isa. Ja kui neil on laps,
siis kus magab laps-nukk.

Teraapias sa räägid. Iga lause algab:
ma tunnen —, isegi kui mõtled: miks sa mulle haiget teed?
Tahaksid pigem olla mõni lihtsam loom.

Püüad aimata karu tundeid.
Hülge. Saarma. Seltskonnas on alati kolm.
Kahtlustad, et nad ei olegi lihtsad, aga usud,

et nad pole iialgi üksikud. Vihkad oma üksindust
nii, nagu vihkasid lapsepõlves ennast. Sul on sellest vihast
villand. Tahad, et ta ei teeks sulle enam haiget.

Tahad öelda: *ma armastan sind*, ikka ja jälle.
See ei muuda midagi. Ja sa oled seda juba öelnud.
Lapsena said teraapias aru,

kuhu iga nukk käis. Õppisid mitte nutma.
Aga nüüd pole õpetajat, kes sinu vanematega räägiks,
pealegi, ema ei mäleta sind

ja sa oled juba harjunud isa vihkama,
kuigi kardad, et oledki nii julm ja hoolimatu
nagu nad sind õpetasid. Terapeudiga kohtud

kahe nädala pärast. Tal on lühikesed juuksed ja ta on pärit samast
linnast kui naine, keda armastad. Ütled talle, et oled kurb,
et sul on valus. Oled ükskõikne. Mõtled

hülge peale, kes on võib-olla ema ja igatseb oma
kadunud poega. Aga see laps ei jää tal viimaseks ning ta unustab
tolle, kelle neelas mõõkvaal või jääkaru või hooletus.

Terapeudile sa seda ei ütle.
Sa ei räägi enam naisega, kellel on sinu süda.
Paigutad ta enda toast võimalikult kaugemale.
Ta hakkab magama seal, kus peaks olema isa.

Seal tehakse naine lahti. Seal pannakse ta kinni

Kui mees teeb naise rindkorvi lahti, teeb kahe rinna vahelisse
siledasse nahka lõike, murrab ribid lahti
ja hakkab aeglaselt elundeid välja koukima, on naine vait.

Mees roogib ta tühjaks nagu kõrvitsa, sätib südame
kopsude alla, kraabib ribid jämedate sõrmedega rasvast
ja kõhrest puhtaks. Ütleb: *Nüüd oled sa valmis,*

ja ronib tema sisse. Aga naine ei ole valmis mehe kuivaks raskuseks,
mis tema kehasse keerdub. Ta ei ole valmis välja hingama
mehe hingeõhku, ei jaksa kanda neid mõlemat,

aga mees ütleb: *Kanna mind,* ja naine kannabki teda oma
kokku kootud ribide, oma tahkete rindade all. Mehest on saanud tema süda
ja kopsud ja kõht, milleta ta kõngeks.

Läänes

Keeldu vanadest mõõdupuudest.
Usalda hoopis oma olemuse kõmisevat
kõnnumaad. Kuulata.

Oled tükk aega olnud kaotsis,
olnud koduks kõikidele hulkuvatele asjadele,
leidnud selles leevendust. Lambad ja pruunid lehmad

mäluvad rohtu su südametaskus. Antiloop ja piison
joovad su silma suurest järvest. Ja baribal
magab su kõrvas talveund.

Nimetad oma koiduvarju
Jäneseks.

Nimetad oma videvikuarju
Kannuseks.

Ja jõgi, mis läände voolates sind lõikab,
tema nimeks saab Järjekindlus.

Vaata. Kui suudaksid kainust taluda,
oleksid kaine.

Kui suudaksid taluda
inimeseks olemist, lakkaksid olemast
raudmeelne teeskleja.

Ära hulgu ringi. Meile kõigile on antud
kindel kogus liikumatust.

VÄLGATUS

**Saara
Mildeberg**

**Maastikud
ja
maagiline
realism**

„Asjadel on omaenda elu,“ kuulutab mustlane Melquiades Gabriel García Márquezi romaani „Sada aastat üksildust“ esimesel leheküljel, „tarvis on ainult äratada nende hing.“¹

Mind on see müstiline lause aastaid kummitanud. Inimese elu koosneb suures osas juhuslikest sündmustest ja kokkusattumustest, aga ometi on tal komme mõtestada temaga juhtuvat oma elu-loona. Seda muidugi mitte sirgjoonelise muinasjutu, vaid unenägudest, ennetest ja ebausust mõjutatud maagilise realismina, mille pidepunktid on ümbritsevad esemed, inimesed ja maastikud. Hariduselt fotograafi ja etnoloogina huvitavad mind seosed, mida inimene enda ja ümbritseva maailma vahel loob – see, kuidas äratatakse asjade hing.

Pühendan järgmised lõigud kõigile, kes väidavad, et üksikutele näidetele (kvalitatiivsele uurimusele) toetudes ei saa teha põhjanevaid üldistusi. Ei saa ega tohikski, aga see ei ole ka asja mõte. Etnograafia (kr *ethnos* 'rahvas', *graphia* 'kirjutamine') on kultuurinähtus(t)e empiiriline, kirjeldav uurimine, korraga nii protsess kui väljund, mille eesmärk on mõista kultuuri sees olijate arusaamu ja kogemusi. Just nagu hea luule, proosa või muu kunstiteos, pakub etnograafiline tekst, pilt või film – dokumentalistika kui *reality show* – võimaluse üheks hetkeks kogeda kellegi teise maailma ning teha sellest omad järeldused nii enda kui teiste kohta.

Selline enesekaemuslik tõdemus ei tule üheski teadusharus kergelt. Sarnaselt ajalookirjutuse ja kirjandusteaduse arenguga on ka etnoloogia 20. sajandi teises pooles läbinud mitu põhimõttelist värskenduskuuri ehk „pööret“. Põhiline pöördesseajaja on seesama pinge objektiivsuspüüdluste ja ületamatu subjektiivsuse vahel: kui 1960. aastate keskel hakati loodusteaduste eeskujul humanitaar- ja sotsiaalteadustes otsima objektiivse teadmise saavutamise teooriaid ja meetodeid, kõrgenes ka antropoloogide huvi objektiivsuse vastu. Pärast objektiivse ajalookirjelduse võimatuks tunnistamist 1980. aastatel sai aktuaalseks ajaloo sotsiaalne kontekst ehk teadvustamine, mäletamine ja unustamine – mälu kui kultuurikonstruktsioon. Interdistsiplinaarsetes mälu-uuringutes leidsid oma koha ka uuritavatega vahetut kontakti soosiv etnoloogia,

folkloristika ja antropoloogia. Kui 20. sajandi teisel poolel jõuti arusaamale, et lisaks kirjandusteadusele koosnevad lugudest ka muud ühiskonna- ja inimteadused, levis narratiivi mõiste kirjandusteadusest teistesse distsipliinidesse – toimus narratiivne pööre.² Samas sattus narratiiv kui mõiste ühest küljest läbimõeldud kontseptsiooni puudumise tõttu ohtu kaotada oma sisu ja seletusvõime,³ teisalt usutakse, et narratiiv ongi kultuuriline universaal⁴ – nii nagu keel on inimlik universaal. Kuna etnoloogia ja antropoloogia tegelevad kultuuride mõtestamisega, ei pea seost nende distsipliinide ja narratiivi vahel kaugelt otsima: nagu ajalookirjutuses, kasutatakse ka kultuuriuuringutes tõlgendustele kirjaliku kuju andmisel tihti narratiivset esitust.

Samuti lükati 1980. aastatel toimunud antropoloogia representatsioonikriisi käigus ümber teadlase automaatne autoriteet, mis oli seni kehtinud. Leiti, et igasugune kindla definitsiooni andmine uurija privilegeeritud seisukohast tähendab nähtuse eraldamist, lihtsustamist, häälte vaigistamist või ajutist tähtsustamist ning seeläbi võimuhierarhiate loomist. Osaleva vaatleja ja tema etnograafilise kogemuse ideaali kahtluse alla seadmine nõudis uusi meetodeid, interdistsiplinaarset eksperimenteerimist ja uurimist. Etnograafilise teadusteksti tõsiseltvõetavuse tuumaks sai võime veenda lugejat, et kirja pandud sõnade taga on kohapeal olemise kogemus,⁵ ning kui lugeja oleks uurija asemel olnud, oleks ta jõudnud samasuguste järeldusteni.⁶ 21. sajandiks on objektiivsusega seotud arutelude fookus nihkunud faktiliselt täpsuselt ja teadmiste tekkimiselt nende representeerimisele ja vahendamisele. Uurijad ei aja taga mitte niivõrd teaduslikku objektiivsust, vaid pööravad tähelepanu autorsuse erinevatele aspektidele: kuna kultuur ei ole valmisobjekt, vaid ajaloo ja poliitika alatiselt muutuv produkt, mida ei saa üheselt kirjeldada, on igasugune materjal, millega etnoloog-antropoloog kokku puutub, vahendatud ning antropoloogilised „faktid“ aja ja koha põhjal konstrueeritud, tõendiks välitöödel kogutud empiiriline materjal.

4 Hayden White. „Kirjandusteooria ning ajalookirjutus“ – Tuna, nr 1, 2003, lk 124–125. Tõlkinud Erkki Sivonen.

5 Clifford Geertz. „Being there: Anthropology and the Scene of Writing“ – „Works and Lives: The Anthropologist as Author“. Stanford: Stanford University Press, 1988, lk 4–5.

6 Clifford Geertz. „Being there: Anthropology and the Scene of Writing“, lk 16.

Viimase ülikoolisemestri lõpus noorte kolleegidega lõkke ääres istudes kerkis ühel hetkel suure ringi küsimus: millal sa said aru, et kõik on sotsiaalne konstruktsioon, ja kuidas see sulle mõjus? Meid kõiki tabas see omamoodi ja viis erinevatele radadele, mõni etnoloog uurib kalliskive, teine jalgrattakultuuri, kolmas prügisukeldujaid, neljas Tartu ööelu. Etnoloogi uurimisobjekt ei pea olema kauge „teine“, vaid siinsamas askeldav „oma“, kes äkki kahe silma vahelt huviorbiiti kerkib. Puhtjuhuslikult sattusin mina uurima maastikke. Asjadel on omaenda elu – ka maastikku võib uurida kui ühiskondlikku metafoori, kus inimeste identiteet raamistatakse ajalike narratiivide kaudu maastiku füüsiliste elementidega; tarvis on ainult äratada nende hing.

See sai alguse nii.

Mõned suved tagasi sattusin Eesti Kirjandusmuuseumi ja Eesti Vabaõhumuuseumi koostöös korraldatud välitöödele Soomaa rahvusparki inventeerima taluarhitektuuri ja koguma kohapärimust. Traditsioonilise etnogaafilis-folkloristliku missiooni raames rahvapärimuse talletamise asemel sattusime mitmel korral lepa- ja pajuvõsa vahelt liigniisketel aladel sumpama, üritades leida järjekordset vundamendivaret, mille asukoha juhatas kätte üksik majesteetlik tamm, või kuulates kohalike elanike argielulisi probleeme, mille taustalooks on ühest küljest väikeasula igapäev ning teisalt institutsionaalse looduskaitsega seotud keelud ja käsud.

USA maastikugeograaf Kenneth Olwig on kirjutanud turismitööstuses toimuvast ringviitamisest, kui maastikust luuakse mingi kuvand ja levitatakse seda massiliselt.⁷ Turist saabub kohale, leiab eest sama kuvandi ning taastoodab seda pilti, kujutletud maastikke ja idealiseeritud ühiskonda. Pidades end tavalisest turistist eneseteadlikumaks, oli minu jaoks siiski šokeeriv, et mahlakate muistendite asemel sattusime kohalike lugude kaudu silmitsi maaelu argipäeva ja looduskaitse kitsaskohtadega.

Sellestki on õigupoolest juba kirjutatud: tõdede paljususe postmodernne olek on kandunud üle ka maastikesse. Maastiku sotsiaalset mõõdet kujundatakse just

argiste tegevuste kaudu. Iga võimumuutus ja kultuurinihe muudavad ruumi, kujundades ja korraldades maastikku ümber, et omistada sellele uusi tähendusi.⁸ Kui muistsetest maastikest said mõisamaastikud, neist talumaastikud ja siis nõukogude kolhoosimaastikud, siis kaasaja maastikel puudub maaelus ja maakasutuses kiiresti toimunud muutuste tõttu selge ideoloogiline ja majanduslik järjepidevus.⁹ Postmodernseid maastikke defineerib seega huvigruppide paljususe.

Rootsi kultuurigeograaf Mats Widgren soovib maastikke uurides silmas pidada nelja aspekti: vormi, funktsiooni, protsessi ja konteksti – ehk maastiku välist ilmet; seda, milleks maastik mõeldud on; protsesse, mis selles toimuvad; ja konteksti ehk mis toimub maastikust väljaspool ning kuidas see maastikku mõjutab!¹⁰

Kas need neli aspekti on võrdsed? Inimgeograaf Hannes Palang on mõtisklenud: „Mis ei ole funktsionaalne, see kaob. Ja kaotavad kohalikud ise, mitte keegi teine. [...] Selleks, et midagi väärtustada, tuleb sellele miskile vaadata ajas või ruumist kaugemal... Kohalikule on maastik vaid igapäevase tegevuse areen, ressurss, mida tuleb ära kasutada, mitte midagi olulist. Kas me ikka paneme ise tähele, kui oleme millegi suure sünni juures? Või saame sellest aru alles kunagi hiljem, eemal olles?“¹¹

Mulle meenub üks Soomaal kuulnud tsitaat: „Võõra jaoks see Soomaa on sihuke ... Sõidad mööda teed, rohelised koridorid kõik. Siin on jah, ütleme, kohtadest ikka kubiseb, kui sihuke giid on, kes asju teab. Soomaal ongi see, et kui sa üksinda tuled, kui sa oskad nautida mingeid taimeliike ja sihukesi värke ... Aga kui sa tahad mingit legendi, siis peab giid olema, kes sul selle elama paneb, sest sa ei pruugi neid üles leida. Siin see loodus taastub kiiresti.“¹² Marek Tamm märgib, et maastiku teisendamisega kaotab mälu osa oma pidepunktidest ja on sunnitud suhestuma ruumi uute elementidega.¹³ Parafraseerides: kas paneme tähele, kui oleme millegi olulise surma juures? Või saame kaotusest aru alles kunagi hiljem, olles eemal?

11 Hannes Palang, „Kümme. Koos kogetud maastikud 1997–2007“ – Tallinn: Argo, 2008, lk 19.

12 Eesti Rahvaluule Arhiiv: ERA, DH 1626 2017-07-02.

13 Marek Tamm, „Eesti monumentaalne mälumaastik: sõjasambad ja sambasõjad“ – „Monumentaalne ajalugu. Esseid Eesti ajalookultuurist“. Loomingu Raamatukogu, nr 28–30, 2012, lk 93.

8 Daniel Cosgrove, „Social Formation and Symbolic Landscape“ – Madison: University of Wisconsin Press, 1984, lk XIV.

9 H. Palang, T. Sooväli jne. „Püsivad ja muutuvad maastikud Eestis: kultuurigeograafiline käsitlus“ – Akadeemia, nr 10, 2005, lk 2212.

10 M. Widgren, „Can landscapes be read?“ – „European Rural Landscapes: Persistence and Change in a Globalising Environment“. Dordrecht: Kluwer, 2004, lk 461.

Looduskaitse vaatevinklist on roheline koridor positiivne nähtus, sest tekitab inimasustuse keskele looduskooosluse riba, ökoloogilist koridori, mille kaudu saavad looma- ja taimeliigid levida. Intervjuus viidatakse tervele Soomaale kui roheliste koridoride labürindile, kus kunagise inimasustuse meenutamiseks on tarvis giidi. Loodus võtab hooga oma osa tagasi, mattes enda alla kunagised talukohad ja teed, vaevamata end küsimusega, millist varianti maastikust säilitada.

Kuidas jäädvustada asjade hinge – sealhulgas maastiku erinevaid tähendusi? Maastikes kohtuvad inimeste minevikukogemused ning tulevikuootused, nii isiklikud kui kollektiivsed. Inimeste ja postmodernsete maastike suhte uurimiseks ei piisa tavalistest etnoloogilistest meetoditest nagu intervjuu ja osalusvaatlus. See on suures osas *scavenger ethnography* (etnograafiline prügisukeldumine), nagu ütles üks mu äsjane tuttav, kes uurib Baieri metsa rahvuspargi reaalse maastiku ja selle representatsioonide suhet. Ta mõtles „raipesöömise“ all seda, et talle kui interdistsiplinaarsele uurijale läheb kõik kaubaks: iga vähegi teemakohane ajaleheartikkel, sotsiaalmeediapostitus, telekajastus ja raadiosaade, ka kõrvalised väljaanded, juhuslikud kommentaarid ja kommentaariumites jagatud arvamused. Neid kohti, kus üritatakse loodust endale arusaadavaks, tuttavaks, kultuurseks, kultuurmaastikuks teha, on palju. Meie – etnoloogid ja inimesed – vajame lugusid, aga lood on kolinud oma algupärasest keskkonnast välja, vahendatud simulaakrumisse, metafoorsele meediamaaastikule.

Ja me vajame kangelasi, aga nemadki on sattunud kõverpeeglisse. Looduskaitstes on levinud mõiste „karismaatiline megafauna“. See on enamasti kahe kõrvuti asetseva suure silma ja pehme kasukaga imetaja või värvikireva sulestikuga lind, kes näeb inimesele sümpaatne välja ning keda on seetõttu kerge kasutada loodus- ja liigikaitse vapiloomana. Panda, tiiger ja kaelkirjak, aga ka kodumaine lendorav, hunt, ilves, karu ja põder on kõik äärmiselt

karismaatilised. Ometi ei pruugi turunduskampaaniates sümbolitena figureerimine neid väljasuremise eest kaitsta. Jean Baudrillard on tõdenud, et inimlik sentimentaalsus ja kiindumus loomade vastu on tegelikult märk põlgusest, haletsev suhtumine loomadesse kui alamasse rassi, keda tuleb inimese eest kaitsta.¹⁴

Kahtlustan, et eestlased suhtuvad metsa samamoodi – kui kaitsetusse karismaatilisesse megafloorasse. Eestlasele meeldivad valgusküllased, kuivad, lopsaka ja vaheldusrikka taimeistikuga palumetsad, kus kasvavad talle nii kodused männid, pihlakad, vaarikad, pohlad, mustikad ja kanarbikupuhmad. Tegelikult on ka raiesmik kooslus, aga sellega ei osata lihtsalt midagi peale hakata, tuttava karismaatilise megafloora asendanud tühimik signaaliseerib, et asjad on kontrolli alt väljas. Metsa säilimine läheb korda nii bioloogiatunnis õpitud mitmekesisuse säilitamise ettekäändel kui kollektiivse tautoloogia tõttu: eestlased on metsarahvas. Metsa kui karismaatilise megafloora teeb peale füüsilise välimuse atraktiivseks ka loodus- ja kultuurikomponentide segunemine, metsikud eluvormid ja tuttavlikkus. Vahendatud mälestus esivanematest – õilsatest metslastest sõna otseses mõttes. Tautoloogia, mida toidab ringviitamine. Võib-olla ongi meil (etnoloogidel ja inimestel) tarvis mitte ainult vähem sotsiaal-majanduslikku ratsionaalsust¹⁵ ja rohkem maagilist realismi, vaid ka šokiteraapiat, rohelistest koridoridest kõrvale astumist, lisaks kollektiivset hälbimist karismaatilise megafloora kütkeist?

14 Jean Baudrillard. „Simulaakrumid ja simulatsioon“. – Tallinn: Kunst, 1998. Tõlkinud Leena Tomasberg.

15 Keskkonnateemade sotsiaal-majanduslike murede varjujäämisest Eesti avalikkuses on hiljuti kirjutanud Lona Päll, vt „Euroahistamine, metsasõda ja remmelgas“ – Sirp, 09.04.2021.

AUTORIST

Saara Mildeberg (29)

Uurid Tallinna Ülikooli kultuuriuuringute doktoriõppes nõukogudeaegse ruumilise pärandi väärtustamist Ida-Virumaal. Mida sa Ida-Virumaa ruumiliseks pärandiks pead ja mis sind nendes maastikes paelub?

Ruumiline pärand on minu jaoks mugav katustermin, mis hõlmab nii arhitektuuri kui inimtekkelisi pinnavorme. Kõrvalseisjatele, nagu ma isegi veel aasta tagasi olin, on Ida-Virumaast rääkides stampväljenditeks „tuhamäed“ ja „monofunktsionaalsed asulad“. Me ei tea, kuidas oleks keskkonda ja linnaplaneerimisse suhtunud iseseisev Eesti, aga praegu on nii, et põlevkivikaevanduste ja jäätmeheidlate ning praeguseks rahvaarvu järgi mõõtes küladeks kokku kuivanud tööstuslinnade rajamise kõrgaeg oli nõukogude aeg. Võttes aluseks aina enam leviva arusaama, et pärand ei pea olema tingimata positiivne, uurin ma, kuidas kohalikud turismiettevõtjad kui maastiku vahendajad oma kodukanti kirjeldavad, elavdavad ja enda omaks teevad ning mida meil nendelt vastuolulise pärandiga ümber käimise asjus kõrva taha panna on.

Kirjutad essees, et kui maastik muutub, võib osa mälu pidepunktidest kaduda ning seetõttu peab ruumi uute elementidega harjuma ja suhestuma. Minu arvates on see mõte seotud keskkonnanalüüsiga Glenn Albrechti neologismiga „solastalgia“, mille kaudu saab kirjeldada valu, mis tekib, kui identiteeti ja kodutunnet sisustav keskkond on kadunud, näiteks kliimamuutuste tagajärjel. Kuidas kaotusega toime tulla? Ja kuidas muutunud maastikku omaks võtta?

Glenn Albrecht seostab solastalgiait endeemilise kohatajuga – lisaks identiteedile ja kodutundele on olulised märksõnad geograafiline maa-ala ja jõuetus muutustele vastu hakata, olgu tegemist otsese inimtegevuse või vääramatu loodusjõuga. Kliimamuutused on keerukas protsess, mille keskmes on raske selle kulgu tajuda, aga tormid, üleujutused ja metsatulekahjud toovad abstraktse üleilmse probleemi natukenegi inimlikumale skaalale. Ja kui tundub, et need on mured, mis on aktuaalsed teisel pool maakera, siis tasubki ehk suhestuda läbi solastalgia: looduskatastroofid ei ole meil küll tavalised, aga vast on igaühel

oma NIMBY-juhtum¹, infrastruktuuriarendus, mille vajalikkust mõistame, ent mida ometi oma naabrusesse ei tahaks. Minu kodukandi Läsna mõhnastiku taak on kaitsevää keskpõlügen. Vältitöödel Käsmu külas tõdesin, et küla lõhestab uue sadama planeerimine, Soomaa rahvuspargis ilmnes soode taastamise kohta arvamusi kogudes, et kohalikel on eri arusaam ka sellest, millega ja kuidas looduskaitse tegelema peaks. Muutustega on kergem kohaneda neil, kes on oma igapäevaelus loodusest vähem sõltuvad, aga ka neil, kes mõistavad muutuste vajalikkust. Kui jätta kõrvale majanduslikust progressiideest pimestatud otsused, millesse võiks suhtuda kriitilisemalt, siis aitab kaotusega toime tulla taipamine, et keskkond ei pea ainult inimese tahtmise pärast muutumatuna püsima. Stabiilsus ja seeläbi solastalgia vältimine ei tohiks olla eesmärk iseeneses.

Millisesse salajasse või poolsalajasse Eestimaa šokiteraapilisse paika soovitaksid sammud seada?

Alusta retke Tallinnast või Tartust, kuumal suvepäeval soovitan sammumise asemel sõita rongiga Vaivarasse ja sealt jalgrattaga Sõtke jõel silma peal hoides Sillamäele suunduda. Sillamäe on just see koht, kus kohtuvad šokk ja teraapia: enne teist maailmasõda oli tegemist männilõhnalise kuurortkülagaga, millest sai nõukogude ajal salastatud tuumalinn, aga mis nüüd, nagu linnapildist näib, üritab oma kuurordistaatust taastada. Ometi ei kao tööstuse jäljed sealt isegi siis, kui praegused tehased ühel päeval kinni pannakse. Tagasihoidlikust jõest saab kilomeetri pärast paisjärv, mida ümbritseb paras džungel, aga varsti saad aru, et oled ikkagi tööstuslinnas. Kummalisel kombel ei lase isegi uus uhke rannapromenaad selles kahelda. Sealt, nagu mere poole, loode poole vaadates jääb päikeseloojangu ette Sillamäe jäätmehoidla. Masohhistlikult fantaseerides oleks kunagise uraanitehase radioaktiivsete jäätmete järv teda piiranud valli tagant valla pääsedes võinud korraldada Läänemeres Tšornobõli katastroofi mõõtmetes kaose, aga rahvusvahelise koostöö tulemusena tehti Sillamäe kurgaan, nagu seda rahvasuus kutsutavat, aastatel 1998–2008 ohutuks. Arvan, et võiksim sellistele saladustele rohkem tähelepanu pöörata.

1 *Not-in-my-backyard*-sündroom ehk paikkondlik vastuseis prügilate, teedehituse, ohtlike jäätmete ladestamiskohtade, sõjaväepõlügenoide ja muude ohtlikuks või tülikaks peetavate rajatiste loomise vastu.

mööda taevanõmme võid näha siledaid hukerjaid kalu

kõpitsavalt torkiljate kõpitssilmadega lõhestavad lõkerdades lõhiklikult kõike

tikati-tukati-tikk
laulab vihm

tupati-tapati-tapp
karjub vihm

tokerjad, tikerjad, piimjad valgelised angervaksade
pühalikud õied naeravad ikaldaselt igavesti igavlevalt
kaasa.

TSIULI-TRAHH
murdub oks

TSAHHARDI-KÕKS
langeb järgmine
kõpitsev kala on halastamatu

siidipuhmas siidjad sokerjad okste rohelised tikits
tikandid saadavad nad teele
verdtarretavalt mustav nutsjas metsatukk tukslevalt
tukitsalikult tungivalt ütleb hüvasti

mina lehvitan lehvitsevalt lehelikkulises õrris õrnuses
neile veel viimaseid kõpits krabadi-krahh soove õhka-
valt õhiklikus õhtuhämaruses.

ma roogin kalu kesk aeda täis meespäid
 kus tulpidel nii veider jutuviis ja kus
 nukrad õunapuuõied mul meenutavad aegu häid.
 on kadund aeg ja läinud rutt
 vaid aed täis meespäid
 ja kalad kes lendavad
 taeva.

laena mulle ometi
 neid elevandikõrvu
 et ometi
 saaksin lennata.
 et ometi saaksin puhuda minema kõik need katused
 kuhu alla te end peidate.
 et ometi saaksin kaduda taeva
 kus pole enne nähtud minusugust pilvikut.

 laena mulle need tiivad ometi
 ja ära end ma teie silme alt viin.

tänava surevas valguses
kukub liblikaid väikseid ja suuri
kõik nad sinu poolt eile veel
võõbatud tühjaks
värvitud valgeks
loodud lumeks.
viin nad ära.
peidan põue ja rattakuuri.

oma suust sünnitasin ma sitasitika ehk
skarabeuse
kes ronis välja köögiaknast
kus vaaritasin kartuleid
kes laulavad mulle Viidingut.

tol õhtul sõime sihvkasid
sul oli seljas su sinine teksajakk
ja mul olid jalas ema vanad tossud.
sa väitsid
et sul on taskus, su sinisinise teksajaki taskus igavese petetud
õnne vein
kuid millest tilkagi ma oma kuivavasse kõrisse ei saanud.
paar sõna puhusime taeva
need kihistasid ja kadusid.
kui õnnelikud tähed ja valelikud hetked.

siis mõned valgelt toonikad hundid jooksid üle maa
ja ulgusid maikuu lõpmatu kuu poole.

Sa tõusid, kummardasid
ei tea küll kellele
ja läksid.

ma teadsin, ka sina käid hundiks.

Marta Talvet

Kolm unenägu

Kaffling ja lubiluu

Ma kukkusin piima sisse. See juhtus neljapäeva hommikul, ja ühtegi pealtvaatajat polnud. Oleks see juhtunud kolmapäeva hilisõhtul, kui aknast tilkus tuppä kuu, oleks tema näinud, sest kuu oli siis nagu terav ja helen-dav silm, ja me vaatasime tõtt nii, nagu vaatavad kaks hullu, kes pole veel kindlad, kas nende hullus on alus uuele sõprusele või suurendab see hoopis võõrustunnet. Olin kuule öelnud: *Kaffling!* Tema vastanud: *lubiluu*. Nii me laulsime mõnda aega. *Kaffling-lubiluu-kaffling-lubiluu*. *Kaffling* kuulus päeva juurde, sest *a* oli avar ja valge, *f* oli puhevil kui pilved, mis on pungil päeva valkjast piimast, ja *i* tähistas kitsaid kasetüvesid, mille vahelt avanes valgetest, vedelikust pungil pilvepiimapisaratest päevane, hele taevas. *I* tähistas kitsust ja pimedust, ta läbistas niidina kõike, mis oli kitsas, pime ja terav. Nirisev. Nirisevad kasetüved, miks mitte. *Kaffling!* ütlesin ma kuule, sest tahtsin talle rääkida päevast. Kuigi ei tahtnud. Ma ei tahtnud üldse kuule päevast rääkida, aga ma tahtsin *millestki* rääkida *kellelegi*, sest üksindus, see *ü*-tähega vannitoa lahjal põrandal lebav ümbrik oli mu alla neelanud. Olin tekst, üksinduse ümbrik voltis mu kokku, ja ümbrik ei muutunudki paksuks, vaid jäi sama kitsaks, kergeks ja imeõhukeseks, et vannitoa niiskus võis ta vabalt endasse haarata ja tema hallitavad sooned kitsasteks noateradeks sulgeda, ja graveerida nendega olematu pealtvaataja silmalaugudele märgid, mis tähistasid, et silmi ei saa enam ialgi avada, sest nad on kinni vajutatud üksinduse pitseriga, sest üksindus on ümbrik, mida ei saa avada, sest ta on läbitungimatu pealispind, mis muudab tähtsusetuks selle, missugune on tema sisse pakitud kiri, tekst, või ainult pildiga kaart – see polegi oluline, sest ümbrik on nüüdsest ise tekst, ja kõik ümbrikud on enam-vähem sama-sugused, nagu ka kõik üksildased inimesed.

Niisiis, kuu pidi kuulama, kuidas ma karjusin: *Kaffling*! Ja kõik läheduses puuvõradel istuvad laululinnud tõusid minu kraaksatuse peale tiibade rabinal õhku ja lendasid teisele poole tänavat, nii et puud jäid oma häälest ilma. Ma tahtsin midagi öelda, saate ju aru. Midagigi. Ja ma rääkisin päevast, ainsast, mida tol hetkel tundsin ja teadsin, ja sellest, kuidas päev paistab läbi kitsaste kasetüvede. *Kaffling*. Nagu kahvel. Metallist söögiriistade kõlksumine, noa ja kahvli peenikesed tüved. Kaskede valged tüved, kitsaste musta värvi noalõigetega, vahelt paistmas valge taevas.

Kaffling. Leige kombekus.

Restoranide lõunapakkumised.

Hõredalt rahvastatud tänavad.

Üksluised päevad,

kust imed on imestuse puudumise tõttu

kaotsi läinud.

Kaffling, päevade õrnalt vahutav piim ja koor.

Rahu, mis ilmtingimata peidab rahutust.

Maaailma killud ei sätenda enam.

Aga kuu vastas: *Lubiluu*!

Ja see,

see oli palju ilusam kui hele, kahvatu *kaffling*. *Kaffling* võis ka ilus olla, sest ta ühendas ootamatul moel kahvatuse, kohevuse¹ (see tähendab siis eelkõige kahevuse, mis oleks kahvatumat sorti kohevus, nagu kahin on kahvatumat sorti kohin), puhevil pilved ja piimja valguse, mis pressis kitsaste joonte vahelt otse silmadesse. Puhevil, piimjas, valge, kahvatu, üldiselt ka jahe. Aga *lubiluu* oli midagi muud. *Lubiluu* oli nagu kuu ise, aga ometi ka mitte, *lubiluu* oli huugav, punane, lõõmav, tuline ulg, tuli, surm, ulm ja kulinal-vulinal iseendast joobnud öö. Kõik need elutulest sündinud sõnad, mida *u*-täht hõõguva lõngana läbistab ja kokku seob. Luude klõbin, õrnus ja tugevus, ja sõna viimasele silbile ulatuv rõhk – kaja, mis kandub igavikukaugustesse; kaja, mis pole ialgi rahul sellega, mis ta on, vaid sirutub alati kuhugipoole, igatseb alati ära, tunneb puudust, rõhk viimasel silbil, nagu oodates iseenda jätku, enda sulamist teisesse. Igatsusest viltu vajunud keel, rahutu, täitmatutest vajadustest kummuli löödud, võluv, ebakindel, ebasümmeetriline, kaldus, liiga vali naer, liiga vali süda, miski, mis ei suuda iseennast välja kanda; miski, mis sisaldab midagi, mis on liiga suur üksnes Ühe jaoks; miski, mida

¹ Nagu metallist söögiriistad ühendavad ootamatul moel oma kahvatu, terava ja metalselt kalgi oleku sooja, rammusa, pehme, rasvast higistava mahlase toidupoolisega.

kannab võimukas nool temast endast kaugemale. Rebimine, lõhkemine, muutumine. Põgus peatumispunkt välkkiirel teekon-
nal. Liiga suur jõud, voolav, särav, kütkestav, lammutav jõud.

Nii me laulsime: *Kaffling-lubiluu! Kaffling-lubiluu!*

Lubilee! Blesee! Lili! Lalaa! Lulu, luu, luu!

Me muudkui laulsime ja laulsime:

Ulululululuu!

Blululei, lelelelei, kaf-kaf-faffling, dalaff!

*Pladiei, pladiei, karplõndoor, dororululuu! Bliluu, lubiluu, lubilulu-
luluu! Kaffling, lubiluu, kafluluu, lubifiling, fifilili, filili kaf-kaf, kaff-fi-
lilili-luu, luluu, lulululuu, lulululululululukaff, kaff kaff, kafkaf, ff, ff,
ffffffffff ffff ffff ...*

Luf, luf, luf, luf luf!

Järsku hakkas kuu irvitama ja naaldus minu vastu, ripsmed põlemas kahvatul helendaval nahal, ja suudles mind. Tuli ja surm! Punastades muundusin leemendavaks supiks ja hakkasin hõõguma, ning kui oma tavapärase kuju tagasi sain, virvendas ruuge õlikiht endiselt mu nahal. Kuu voolas mööda mu kaela allapoole ja järsku haakis ta end minu reite sisekülgedesse ja hammustas mu parema jala otsast ära.

Purskasin sädemeid.

Nutsin ja naersin hääletult, kuid mulle tundus, et mu hääll vallandus kõigi maailma lindude suust selsamal hetkel, kõigis hoovides üle linna, kus seisavad kõrged, hämarad, kitsaste ja kõrkide tüvedega puud, mille lehtedel kõlisevad vihmapiisad.

Minu nahal kõlisesid aga kuupiisad, kuu oli ootamatult otsustanud mind armastada. Ta näris minu ümaraid puusi, ta hammustas minu kõhtu, mis hakkas surisema, ja minu jalge-
vahe hämar pesa hakkas sumisema ja vulisema, ja kuu naeris keset hämarust nii, et tema naer valgus särava, heledalt läikiva jõena üle õhtu. Punane, punane! Ta hammustas, mina kihisesin. Kõrvetav hammas. Terav nool, nuga, välkuv silm, välkuv aken kaugel, siis lähedal, tuli. Tuli! Tema hammustas, mina kohkusin ja kahanessin pisemaks, ja kasvasin seejärel ootamatult suureks ja hakkasin valendama ja valgusin üle määratult suure linna, siis üle terve maailma, mis mõirgas pimedada koletisena, ja haaras minu varvastest ja kätest ja tiris mind endasse. Minu kihin kihines² ja haihtus rämpase kõikjaloleva vahu rüpes.

² Kihinema: kui kahanemine tõmbab juba enne sinna jõudmist endasse lõpp-punkti ehk pimedaks ja pisikeseks saamise. Kahanemine, mis on veidike rohkem lõpp-punkti poole kaldu, veidike rohkem tulevikus, üks jalg veel alguse avaruses, teine jalg (ja käsi ja kael) aga juba tuleviku pisikeses hämaras ja tagurpidi kooruvas, ehk miskipärast koorumise asemel sulguvas kõvas, tillukese marmorkuuli laadses munas. (Aga muna on muidugi ürgsem kui marmor, nagu pisikeses, aga ürgse ja igavese linna muna!)

Kuu rüüstas mind ja mind polnud enam peaaegu olemas, oli ainult suur ja kõikjalolev valu, õudne ja hea, hämar, tugev, sahisev ja kiiskav sein. Must pori, vein ja veri, puhas vägivald. Varesed kriiskasid, kriisetest purskus koski ja jugasid, mis mitte kuhugi ei jõudnud. Õhk neelas neid pimedas masinana. Plahvatuslik maailm, ainult et tagurpidi. Plahvatus kokku tõmbumas. Vägivalla vahutava pinna all ei jää muud üle kui kokku tõmbuda. Keset maailma kohutavat, ootamatult paljastunud lärmi kuulsin südame pisikest tiksumist.

Mööda tiksumise niiti voolas üürrike pisar.

Tuli ja surm.

U oli muutunud õudseks, jõhkraks, ma olin temast väsinud. Elutuli oli põlenud halliks tuhaks. Kui veel keegi sunniks mind vaatama punast värvi, sülgaksin talle näkku. Aitab juba, aitab, ma ei jõua enam. Vanaduse hall tuhk kangastus üheainsa õhtu lõpusirgel. Mikroskoopilised hetked moodustamas pikemaid hetki, nagu Bachi muusikas, väikesed elud, väikesed surmad igal sammul, iga liigutust saatmas ja loomas. Miks on hõõgumine olemas? Süüitasin sigareti, ja kui ta oli lõpuni põlenud, jäin magama, kartes hommikut, kartes oma kährunud keha – minu keha pidi täiesti kindlasti olema rebitud kaltsudeks ja kildudeks, liha pidi tükkidena siin-seal mööda tuba, mööda linna, mööda maailma, mööda kaugete maade rannikuääri vedelema, sest juba praegu irvitas punetav kriimudes kõht ukseavas, nabaauk ukseeluk asemel, küüned kaugel vanni serval. Juuksed tirisid end minu peast välja ja juuksekarvad heitsid end ükshaaval üle rõduääre, nagu oleks neil käsil võimatult jõuetu langemisvõistlus. Kartsin hommikut, mõeldes sellele, kuidas ma nõrga loomana pean vedama oma kahisevaid luid mööda koridore, võõrana tunduvaid tube kui tühjaks jäänud randu, et leida endale pelgupaika. Miks on olemas hõõgumine, mis sisaldab juba eos tükkideks rebimist, koorumise sulgumist, punakaid horisonte, silmade põhjatut pimedust?

Aga hommikul olin oma ääretuks üllatuseks täiesti ühes tükis, ja hele, kahvatu, süütu *kaffling* vaatas jälle vastu, kui heitsin pilgu aknast välja hoovi, kus kasvasid kased ja nende taga tuigerdas vastasmaja oma tuhande pisikese aknaga, ja nende kohal laius mõrkjalt hallikasvalge taevas. Läksin jalutama. Siis juhtuski see, et kukkusin piima sisse. Keset tänavat oli loik. Aga sellest polnud midagi, ma tõusin püsti ja kõndisin edasi. Nagu öeldud, ei näinud seda keegi. Hakkas sadama.

Vanaema vaim

Pööningul elas vanaema vaim. Ta istus vaikselt keset apelsinide ja õunte vanikuid, tema tõsidus oli hallikat tooni. Ta istus, käed süles, õlal väike valge lind. Tumm ja liikumatu, kogu vaatepilt. Käisin seal üsna tihti. Ronisin mööda kitsast, lausa imepeenikeste, habrastena mõjuvate putukasarnaste jalgadega redelit pidi üles pööningule, et minna vanaema vaimu vaatama. Ta oli alati samasugune. Halli värvi, tuhm ja kole, mis mõjus eriti kummaliselt eredavärviliste puuviljade seas. Enamasti ta istus, mõnikord aga, kui ma varem jõudsin, võis teda näha aeglaselt pööningul ringi liikumas ja tolmu pühkimas. Harva vaatas ta aknast välja. Mina vaatasin iga kord, ja iga kord otsisin pilguga valgete purjedega laeva, ja mitmel korral nägingi seda. Kaugel kiiskava ja sätendava helesinise mere peal, alati valmis naeratus, ei ühtki pilve, päikesevalgus purjedelt merele nõretamas, moosikildudena laineharjadele laiali laotumas. Armastasin vanaema vaimu. Panin pea tema sülle. Ta ei vaielnud kunagi vastu. Ta ei rääkinud kunagi midagi. Oleksin tahtnud koos temaga purjepaate vaadata, kuid ta ei liikunud minuga ruumis koos, vaid alati omasoodu, ta ei pannud mind enamasti tähelegi. Ta kohendas närbunud lilledega täidetud vaase, tõstis neid ühelt riulilt teisele. Mind ei kurvastanud, et vanaema mind ei märganud. Vähemalt oli ta seal. Ta oli olemas. Nagu isa neil öödel, kui ma veel päris väikene olin ning ärkasin tihti keset und ega saanud enam magama jääda, sest üle padja sibas punaseid sipelgaid ja neid tuli aina juurde, mida kauem vaatasin. Pimedas tulid ikka välja need, keda päeval ei näinud. Punaste sipelgate kolooniad vallutasid voodi. Aga isa oli seal. Isal olid suured soojad punased käed, punasemad kui sipelgate kolooniad. Kuigi ta mind ei kuulnud, ega pannud tähele, hingas ta rahuliku, tumeda, karvase künkana, ja ma surusin nina tema kaela vastu ja pugasin talle nii lähedale, kui sain. Kuni lõpuks tuli uni ning sipelgad taandusid. Vanaema vaim oli sarnane. Teda ma väiksena ei tundnud, tema olin avastanud alles hiljuti. Pärlid tema kaelas olid vanad ja katkised. Pööninguaknast paistis tuhm valgus tema tühjadele silmadele, mis pühkisid pilguga tolmu suvepäeva kuumavatelt seintelt.

See suvi oli teistmoodi. Olin vanaema majas olnud vähe, ainult kolm päeva, ja need päevad olid möödunud hõredalt, virvendades.

Kastsin taimi, käisin trepist üles-alla kuidagi kiiruga, astmete vahel ründas mind vaid hetkeks ärritav tunne kättesaamatust tihedusest, mis selles trepis tegelikult peitus, aga mis üksnes terava, pea nähtamatu noolena mind peatas, sammude vahel, end päriselt kätte andmata. Mälestus sellest, kuidas iga ta aste oli olnud omaette saar, peatumispaik, ja kuidas ma kunagi olin täpselt teadnud, missugune aste teeb millist häält, ja mida tuleb vältida, kui tahta vaiksemalt käia. Riputasin jaki nagisse, keetsin köögis hajameelselt kohvi.

Õhtu eel aga kuulsin ülemiselt korruselt hingamist, vaikset, aeglast, rahulikku. Hingamist, mis ei ühtinud minu omaga. Nii saingi vanaema vaimuga tuttavaks.

Päeval käisin lõunat söömas teatri kohvikus. See oli ainus koht, kus pakuti veel head, aga odavat lõunat.

Ma ei jutustanud vanaema vaimule oma päevadest. Ta ei oleks mind kuulanud.

Kuid sellest polnud samuti midagi. Ma ei tahtnud enam, et keegi mind kuulaks, mul polnud midagi öelda. Lebasin pööningu tolmusel põrandal. Vanaema kittel kahises õrnalt, kui ta närbunud lilli kastes mööda tuba käis. Puuviljavanikud helendasid. Ühtki putukat polnud.

Ma ei puutunud neid puuvilju kunagi. Need olid täiuslikult ilusad, kuid ei kutsunud sööma. Nagu butafooria. Võib-olla oligi. Ma ei püüdnud välja selgitada, miks või kuidas need värsked püsisid, kuigi kahtlustasin, et mingi seos oli seal väikese valge linnuga, kes vanaema õlalt kunagi ei lahkunud. Vahepeal pilgutas ta mulle silma, enamasti vaatas aga tõsiselt, muutumatul pilgul, aknast välja, nagu vahti pidades.

Ühel päeval ilmus akna taha elektriposti otsa vares. Väike valge lind läks elevile. Vares vaatas tükk aega vaikselt akna poole, siis aga lendas ära.

Vares hakkas käima, üha tihedamini.

Ükskord tulin väljast, ja maja ukse ees trepil seistes kuulsin, kuidas ta pidas maha pika kõne. See polnud mingi tavaline kraaksumine, vaid pikk, variatiivne, nüansseeritud monoloog. Ühtki teist lindu läheduses polnud. Olin kindel, et ta rääkis valge linnuga akna taga. Kas või kuidas too vastas, polnud aga kuulda. Ühel hommikul ärkasin hüsteerilise naeru peale. Kõkutamine

kestis, muutus aina kähedamaks, ent kehtis, muutus kõõksu-
miseks, muutus kuivaks köhaks, kahinaks, siis kostus veidrat
sulisevat, nirsevat heli – kust ometi tuli see vee hää?

Ronisin redelist üles, pööningule. Puuviljavanikud olid segi
paisatud, viljad söödud. Vanaema vaim naeris nurgas, koledam
ja hallim kui kunagi varem, peaaegu fragmentaarne, kildudeks
vajunud hall tahmane laik, temast oli saanud midagi vedeliku-
laadset ning ta voolas aeglase nirena pööningulaudade vahele.
Valge lind oli kadunud.

Otsisin pilguga segaduse põhjust. Keset põrandat, vanikute
ja puuviljajäänuste vahel lebas väikeseid valgeid sulgi, nende
keskel tukkus vares. Aken oli lahti, selle taga sõudsid paksud
punaste purjedega pilved.

Kingaparandus

Lendasin üle hämara linna suurte tiibade abil, mis liikusid aeglaselt ja raskelt. Nägin ettekuulutust sinu näost, mis omakorda nägi ettekuulutust taevas rippuvast kingapaarist. Sirutasid kingade järele pilgu, pilk vedas järgi ka käe, käsi lohises algul mööda katusid, siis sirutus aegamisi õhku – aga vara veel! Tallad olid nina-dest lahti – kingad irvitasid. Enne tuleb meid parandusse viia, hahaa, muidu jalga panna ei saa! kraaksatasid kingad nõudlikult. Nööbid pilkusid, silmad vilkusid. Üks väike valge pilv kappas kohmetult ja kiirustades mööda, kergitades meile ja kingadele kordamööda kaabut. Väike pettumus, aga ega kõike korraga ei saa.

Tegime vihmavarjud lahti – väike hooletu pilv oli endast maha unustanud tuules siia-sinna laperdava vihmahoo – ja suundusime äärelinna kingaparandust otsima. Äri oli äsja lahti tehtud. See oli selline, mis avati alles ööhakul. Linna ääres, kõrvalisel kõrvulukustavalt vaikselt tänaval, ühes vanas tumepunastest tellistest majas, pööningukorrusel. Mitte keldris. Seda rõhutati juba siis, kui sa helistasid, et küsida, kas neil oleks huvi kahe veidi tujuka jalavarju vastu, mis keelduvad taevast alla tulemast, kui neid parandusse ei viida. „Meie ei ole keldris, me ei ole mingisugune keldriurgas! Meie ateljee on pööningul!“ Pööningul! Taevale ligidal, ennast saab aknast mõnuga välja sirutada, saab redeli aknalauale püsti panna ning otsemaid tähtedele ja kuule külla ronida, nendega kohvi juua või võtta koguni pokaal punast või valget veini, enamasti ikka punast. Neil pole selle vastu kunagi midagi, nad ootavad! Ja kuulata koos kumedit harfimuusikat. Kuu peal elab kuuldavasti juba ammu üks, kes mängib harfi, kuid keda keegi näinud pole. Aga vaiksetel öödel võib tema mängu selgesti kuulda. Nähtamatu muusik.

Oo missugune see ateljee välja nägi! Missugusi kingi seal leidis! Suuremaid, väiksemaid, plekist kontsadega, ruudulisi, triibulisi, ka krokodillinahast kingi, mis olid ise väikeste krokodillide moodi, terava koonuga, vahuste taldadega jook-kingi, kuldse tikandiga peokingi, kalliskividega ehitud kingi või vahvaid leebelt naeratavaid pastlaid, karvaseid torisevaid tuuste – nagu vanad habemikud, kas pole! Siis sõjaka moega musti tanksaapaid, siis imepäraseid pikakaelseid nööriapaid, mis nagu luiged õilsalt teineteise vastu toetusid, kaelad kaunilt

kaardumas ja ettepoole eendumas. Puidust riulitel pikutas madalaid, salapäraseid kitsa ja veidi ülespoole ninaga susse, mis omakeskis sosistasid, kui sisse astusime. Mina ja ettekuulutus sinust. Ühel riulil olid imetillukesed kingad, toa nurgas seisis aga hiigelsuured jalanõud. Hetkeks tabas mind kõhe tunne, kui mõtlesin, kes neid küll kanda võib, kuid ei söandanud küsida. Naha, kanga ja saapamäärde lõhn tungis teravalt ninna, oli tugev, meeldiv ja hea. Pööningul oli soe. Kuuvalgus voolas sisse, ja võib-olla ka läikiv veininire kuu pealt, aga ma pole selles täiesti kindel, see võis olla ka silmapete. Igal juhul tundus, et kui me sisse astusime, valitses kingaäris rõõmsameelne ja elevil meeleolu. Kingad kihistasid ja jutustasid omakeskis, mõni haigutas, olles just päevaunest ärganud. Kas võib teile teed pakkuda, või soovite šampust? küsis üks hakkaja moega pastel. Kas teil siin kingaparandajat polegi kohal? küsisid sina veidike hämmeldunult. Pastel punastas kergelt ning vastas veidi haavunult, leebe etteheitega, et me vististi ei ole kursis, kuid siinne kingaparandus on üksnes iseparanevatele kingadele.

Kuidas nii? hakkasid küsima, ent astusin sulle enne varba peale ning vastasin pastlale hoopis: Ahsoo, jah, muidugi, vabandust, et me nii kiiresti ei taibanud, oleme ajast veidi maha jäänud. Pastel naeratas arusaaval ja diplomaatilisel ilmel, kuid lausus siiski veidi segadusse aetult: Ega ajas ei saa olla küsimus, meie äri on juba aastatuhandetevanune, ning mõnes mõttes võib öelda, et siin aega ei olegi.

Arvates aga, et sel teemal pole ilmselt mõtet rohkem rääkida, juhatas ta meid hoopis edasi loperguse ja veidi hapra moega veepiisakujulise lauakese juurde ning serveeris rohelist teed ja kahvatut šampust. Võib ju ka korraga, lausus ta naeratades ning vaatas meid justkui lapsi, olles ilmselt jõudnud otsusele, et meiesuguste puhul ei või kunagi teada, võib-olla me ei saa sugugi asjadest aru ega oska ka kostitust sobivaltu vastu võtta, ning seejärel vabandas: Ma pean nüüd küll tegutsema asuma, aga tundke ennast nagu kodus!

Istusime ja vaatasime hämmeldunult ringi. Kõikjal oli kuulda aina tihenevaid krabinaid, sahinaid, saapamäärde kreemja laiali-laotumise heli. Nühkimisi, toksimisi, naksumisi. Liimituubi plärtsatus. Mõned oiged. Sisinaid, kreemide ja vahtude kihinaid hämaras ruumis. Kuuvalgus muutus tugevamaks, hõbeda ja kulla joad pesid õrnalt vanade ballikingade räsitud taldu ja saabaste

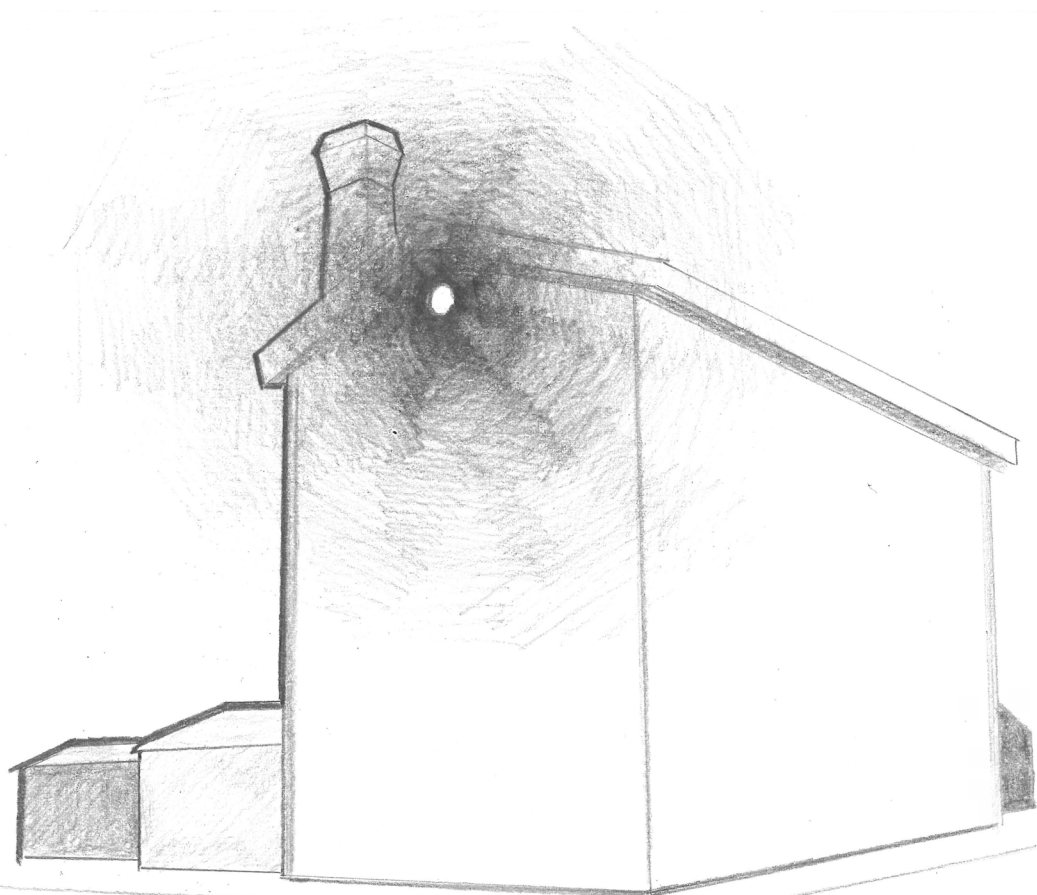
tänavakividelt riivata saanud põski, hellitades neid sooja joovastava valguse vedelas embuses.

Kõige tähelepanuväärsem oli aga see, kui märkasime, et toa keskel seisnud kuhi, mis algul meenutas puntrasarnast mäge, tundus järsku elava, liikuvana. Ussipesa! karjatasin mina ja tundsin hirmuhigi järsku mööda selga alla voolavat. Suur sisisev ussipesa. Sina vaatasid seda samuti tükk aega pärani silmi, kuni tasapisi jõudis sinuni taipamine. Need on kinganöörid! sosistasid mulle kõrva. Sisin paisus. Neid oli tuhandeid toone! Tavapäraselt tagasihoidlikke, musti ja pruunikaid. Oli ka säravvalgeid ja kuldseid, hõbedasi. Oli traatjaid, et nad hoiaksid vurrudena laiali. Oli kirjused, otsas tutid, lõbusa moega. Oli lootusetult sakris ja puntras nööre, mis siia-sinna visklesid. Siis ühel hetkel hakkas mägi laiali valguma. Tardusime vististi mõlemad, kuid nööri- maod ei paistnud meist suuremat välja tegevat. Nad hoopis uitasid mööda põrandat ringi ja püüdsid leida kingi, mis neid endale juurde võtaks. Tundus, et nööri- maadudel polnud silmi, aga see-eest olid nad tundlikud ja tundsid hästi ka lõhna. Kui mõnel saapal oli määrdekreem piisavalt kuivanud, et nööri- kangast mitte kogemata määrida, ajas õbluke madu end oskuslikult aukude vahelt läbi ning põimus saabaste külge, tõmmates end mõnusa- lt pingule. Ohjaa, missugune lõdvestav venitus, mõtles nii mõnigi neist. Ühel eriti paksul maol, mis haakis end müstiliste, lausa hiiglaslike paate meenutavate tossude külge, võis näha rõõmu- judinaid, mis tema kangast keha läbistasid.

Varsti märkasime ka minu kingi, mille ettekuulutus sa olid taevas näinud, ent mille tallad olid ninade küljest lahti. Need seisid üsna akna lähedal, ning nende kallal asjatas parajasti äärmiselt toimeka moega liimituub. Nagu väike tigu, mõtlesin. Liimisortsud siia-sinna, siis vajutasid kingad suud otsustavalt kinni ja oleksid justkui midagi äärmiselt mõtlikul, lausa surm- tõsisel ilmel mälunud. Kas liim maitstes kibedalt? Või oli see hoopis hapu või magus või lihtsalt väga toitev ja rammus? Seda ei saanud enam teada, sest kingad olid nüüd tummaks jäänud, ei irvitanud enam, vaid vaatasid üksnes pärani silmi meie poole. Üldse oli kõik jäänud vaiksemaks, ja väiksemaks, oli justkui kokku tõmbunud, kipra, ja siis jäi kõik veel ja veel vaiksemaks, ja kuult ei kostunud enam harfimängu, ja tasapisi hakkas tunduma, et kusagilt nähtamatu silmapiiri tagant hiilib ligemale Päev. Nööri- maod olid leidnud kingadest sümbiondid, kreemipurkide

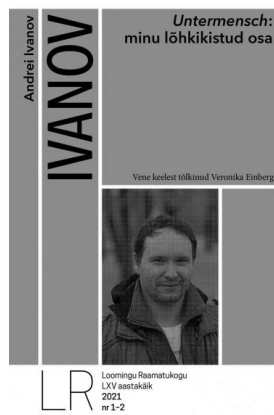
kaaned olid taas sulgunud ning tundus, et kingad olid hommiku tulekuks valmis. Pikakaelaliste luigesaabaste paar tukkus tasa-kesi üksteise najal.

Kuuvalgus muutus hõredaks, kuni kadus päris ära saabuva hallikasvalge valguse kätte, mis peegeldus kõigi majade seintel ja mille allikas oli õhukeste pilvekardinate vahelt piiluv päike, ning järsku leidsin end tänavalt, sinu kõrvalt, ja mul olid jalas kingad, mille sa olid hetk tagasi mulle ulatanud, need olid nüüd päriselt maa peal, minu jalas, ja maapind jalge all tundus kindel, tugev, õigupoolest kõige tavalisem asfalttee. Surusin käed sinu põskede vastu, ja sina olid järsku samuti päris, mitte enam uneaimdus, mis püüab taevas rippuvaid irvitavaid kingi haarata, aga ei saa, sest viimased on üksnes ettekuulutus kingadest ja mitte päris kingad! Sa olid nüüd siinsamas, olid õigupoolest täitsa tavaline, ja ettekuulutus sinust oli samuti saanud tõeks. Sellest ajast peale ei igatsenud ma enam tulevikku näha ega piiluda sind unede vahelt. Viimaks oli saabunud päev, mis töötas tulla pikk ja hele.

Haiguslugu kui kirjanduslik ravipraktika

Johan Haldna

***Andrei Ivanov
„Untermensch: minu lõhkikistud osa“
Loomingu Raamatukogu, nr 1–2, 2021
Tõlkinud Veronika Einberg***

Loomingu Raamatukogu kasutab teose tutvustamiseks tsitaati raamatu keskosast: „„*Untermensch*“ ei ole kunstiteos ega autoportree, vaid eksperimendi kirjeldus, aruanne intiimsest retkest teadvuse padrikusse, vana kooli meediku avanüür – poogib haiguse endale külge, et mõista, kuidas seda ravida; katse välja selgitada, mida võib kirjatehnika inimesele anda, mida see võib teadvuse ja maailmatajuga teha, kuna kiri, kui paradoksaalne see ka pole, evib tagasipõrget – see mõjutab nii lugeja kui ka autori taju“ (lk 62–63). Kahtlemata ei ole see kokkuvõte ammendav, aga ta osutab raamatu fokaalpunktile, mis minu jaoks on tingimata *Untermensch*’i identiteet. Kes või mis on *Untermensch*? Vastuseid raamatust endast: *Untermensch* on nõrk olevus (lk 9), haletsusväärne inimene (lk 31), kompromissitu (lk 92), elus (lk 92), tiirlemine, ussiauk, öö (lk 113). Need vastused ei sobi üksteisega hästi, omadus- ja nimisõnad segamini. Sellest segadusest lähtudes esitan võimaliku viisi, kuidas *Untermensch*’i fragmenteerunud olemusest läbiv joon leida. Tuletan ülalolevast lõigust kandva metafoori teosest mõtlemiseks: „*Untermensch*: minu lõhkikistud osa“ kui haiguslugu ning *Untermensch* kui haigus.

Teos võõrustab kahte häält, mis kõlavad tihti kokku ning räägivad üksteisest harva üle. On *Untermensch* ise: „[O]tsustusvõimetu hing, ta longib labürinti mööda [---], kirjutab märkmikku: ma olen imelik inimene, mul on palju asjaajamisi, palju igasuguseid pakilisi mõttetu asjatoimetusi, raha pole üldse ja dokumentidega on krooniline segadus“ (lk 5). Teiseks hääleks on selge pilgu ja terava pliiatsiga kirjanik, kes jälgib *Untermensch*’i, käib temaga kaasas ning paneb kirja selle, mis on tähtis. Tõtt-öelda on mõlemad hääled esindatud juba tutvustavas lõigus: kirjanik kui vana kooli meedik ning *Untermensch* kui haigus. Siit

Kuidas saada

tuleneb ka mu otsus kasutada sõna „hää!“ nende kahe olevuse eristamisel, mitte „tegelane“. Vana kooli meedik on haige, haigus käib lainetena, ent ei saavuta iial autonoomiat või täielikku kontrolli kirjaniku kehas, vaid ainult moonutab teda ja ta mõtteid. *Untermensch* ei räägi endast selle halva-maigulise nimega, vannub tihti ja on lakkamatult vihane, et vastanduda kirjaniku selgusele, kaugusele ning traditsioonilisele kirjakeelele. Järgmises lõigus on kontrast märkimisväärselt tugev ning sellepoolest teoses haruldane:

„Kui ma vaatan plankidel olevaid küsimusi, ärkavad minus otsekui tukkuvad ussid tuhanded teised küsimused, ja need küsimused, mis mind seestpoolt õgivad, on palju hullemad kui need, mis nendes kuramuse plankides kirjas on.

Untermensch on nõrk olevus, ta ei suuda füüsiliselt ametiasutuses viibida. Ükskõik mis tüüpi asutuses tunneb ta end nurka surutud loomana, keda igast aknast põrnitsevad kaheraudsed silmad.“ (lk 9)

Haigus on olemuslikult ajutine, tähtajaline seisund. Haigusel on alati lõpp, olgu see surm või tervenemine. Kuid *Untermensch* ei näi olevat eluohtlik haigus, (enese) surmast on teoses vähe juttu ning viha, mida pidasin üheks haiguse põhisümpptomiks, on süvitsi lootusega põimitud. *Untermensch*'i viha on suunatud eranditult kaasaja vastu, luubi alla satuvad muuhulgas praegune kirjutamis- ja lugemiskultuur, eurooplaste ignorantsus vene kultuuri suhtes ning Eesti riigi lõimumisprogramm, aga niinimetatud viha evib endas ka võimalust paremuse poole. *Untermensch* justkui karjaks: „Tänapäeva inimesed on idioodid!

lahti metahaigusest?

Aitab, võtke mõistus pähe!“ Seega unistus tervenemisest, kujutluspilt terviklikkusest, Kurt Schwittersi *Merz*, üks teose läbiv mõiste, esineb haiguses nimega *Untermensch* nii eelduse kui sümptomina. Haiglaslik seisund on olemuslikult „ajutine halb“, samas on *Untermensch*’i spetsiifiline põhisümptom arusaam olevikust kui ajuti-sest halvast, millel on suund tervikliku tuleviku poole. Säärane sarnasus üldise mõiste ning konkreetse objekti vahel annaks justkui mõista, et *Untermensch* on teatud metahaigus, teoreetiline teisik Platoni *pharmakon*’ile:

„Kui poleks enam midagi, mis teeb meile haiget, siis ei peaks meil olema tarvis mingisugust abi. Siinkohal saab selgeks, et ainult kurjuse tõttu me austasime ja armastasime headust, pidades headust ravimiks [pharmakon] kurjuse vastu, ja kurjust haiguseks. Kuid kui pole haigust, pole, me teame, vaja ka ravimit [pharmakon]. See näib olevat headuse loomus...“
(„Lysis“ 220c-d)¹

Järelikult on kaks viisi, kuidas haigusest üle saada: esiteks, võttes ravimit; teiseks, lükates ümber haiguse esmase diagnoosi, vaidlustades haigust kui konditsiooni. *Untermensch* on abstraktne, ideeline haigus, millel puuduvad hõlpsasti defineeritavad füüsilised sümptomid. Seetõttu pole need kaks tervenemisviisi *Untermensch*’i puhul üksteise radikaalsed vastandid, mõlemas on keskel kohal enese veenmine või veendumus enese kohta. Ent kumb nimetatud viisidest on tõhus *Untermensch*’i puhul? Kuidas saada lahti metahaigusest?

Untermensch ei salli ravimeid. Ei ole selge, kas ta keeldub nende tarbimisest täielikult või osaliselt, aga ravimite tähtsust see tema jaoks ei vähenda.

Kirjuta haigus

Untermensch näeb vaimusilmas sissetungijat oma kodus ning kirjutab: „[V]aras läheneb rohukapile, ahaa, ega ta loll ole, mõistab otsida, rohukapi kaudu kulgeb tee haiguste enesteni, ja nende kaudu siseneda minusse“ (lk 18). Või siis, kohe teose esimestel lehekülgedel: „Küsi apteegist. Apteeker tunneb mind läbi ja lõhki ... medõde samuti ...“ (lk 6) Näib, et rohud ja ravimid, kehale võõrad ained, moodustavad osa *Untermensch*'i olemusest. *Untermensch* pole muud kui molekulaarsete vektorite ristmik, apteeker tunneb tema ravimeid ja seetõttu tunneb teda ennast. Samas on üks teose keskseid sündmusi *Untermensch*'i rituaalne, iga poole aasta tagant korduv rännak talle välja kirjutatud tablettidest vabanemiseks: „Oo jaa, see ei ole udujutt, ei ole luiskelugu, ma teen päriselt nii: viskan mulle välja kirjutatud tabletid konteinerisse. Niiviisi talitavad kõik normaalsed psühhid. Tabletid konteinerisse!“ (lk 92) Ühest küljest on ravimitest loobumine haiguse pikendus. Ostes kaks korda aastas ravimeid ning visates neid minema, teatab *Untermensch*, et on endiselt haige, ent keeldub ravist. Teisest küljest on ravimitest loobumine umbusaldusavaldus haiguse olemasolule. See on justkui väide, et haigus on peidus ravimeis endis ning neid vältides võib terveks saada. Kuid kõikide nende näidete puhul on ehk olulisim see, et *Untermensch* ehk haigus ise tunneb sääraseid paradoksaalseid tundeid ravimite vastu, ostab ja loobib neid minema. Osa *Untermensch*'i olemusest on keemiline, ravimitest moodustatud, seega loobub ta ravimeid ära visates ka endast. Mida otsis siis see varas rohukapist, kust kõik rohud olid ära visatud? Kui *Untermensch*'i olemus tõesti seal peidus oli, siis mitte ravimeis, vaid tühjas rohukapis kui allegoorias. Tühja rohukappi võib tõlgendada mitmel üksteist välistaval viisil: ravimatu haigusena (pole vajalikku ravimit),

endast välja.

ravitud haigusena (ravimeid pole enam vaja) või veel tulemata haigusena (ravimeid pole veel vaja). Kuid rohukapi puhas või õige tähendus ei jää ühelgi neist pidama, enne on ta kõike kolme korraga. Tühi rohukapp on justkui küsimus: „Mis sul viga on?“ Täpselt nii ründav nagu kõnekeelses kasutuses. Ta eeldab, et midagi on viga, et kuskilt on haigus tulemas, tekitades paranoiat, mis paneb inimese uskuma, et on veel üks õlg, millest ta pole üle vaadanud, veel üks seljatagune, mida ta kael ei paindu vaatama. Säärane tõlgendus ei too meid põrmugi lähemale seletusele, kuidas *Untermensch*'ist lahti saada. Seega küsin uuesti: kuidas saada lahti metahaigusest?

Andrei Ivanovi vastus näib olevat: kirjuta haigus endast välja. Käsitluse keskne katkend – „vana kooli meediku avantüür – poogib haiguse endale külge, et mõista, kuidas seda ravida“ – näib mulle järjest enam performatiivsena. Teisisõnu, see lause teostab eralduse kirjaniku ja haiguse vahel, nii nagu sõnapaar „ma luban“ teostab lubaduse ainult sõnade abil. Lausumise hetkel saab *Untermensch*'ist eksperiment, „avantüür“, mis on täielikult kirjaniku kontrolli all ja vaat et tähtsusetu, pelgalt eksperiment. Asi ei ole enam ravimite võtmises ega diagnoosi vaidlustamises, vaid kogu olukorra ümberkirjutamises: kirjanik on haige, aga ainult selles piiritletud ruumis raamatukaante vahel. Kirjanik justkui ütleks, et ta polnud kunagi päriselt haige, ainult mängult, see raamat on mu tõestus. Ja teose lõpuks on tõesti midagi muutunud, viimases lõigus kirjanik tõdeb: „Kõik oli sealsamas, kus varemgi. Mitte miski polnud muutunud [---], kuid ma teadsin kindlalt: see väljakannatamatu, kaheteistkümne aasta peale veninud aasta oli lõppenud – hiljakesi oli alanud miski muu.“ (lk 118–119)

Kokkuvõtteks tahan öelda, et „*Untermensch*: minu lõhkikistud osa“ on erakordselt rikas teos kujundite ja allegooriate poolest. *Untermensch* jääb haigusena teatud metatasandile nii raamatus endas kui minu käsitluses. Seda põnevam ja produktiivsem on lugeda teost kui allegooriat mõnele konkreetsele objektile. Seosed, mis mind lugemise vältel rahule ei jätnud, olid *Untermensch* kui modernism – inimkond on ebatäiuslik, kuid liigub terviklikkuse poole – ja *Untermensch* kui afektiivne aruanne pandeemia-aastast – isegi kui inimene pole haige, siis ta püsib haiglates, ajutises seisundis, oodates haiguse lahkumist ühiskonnast, mitte tingimata endast. Kindlasti ei ole kõik need seosed tahtlikud, aga need annavad aimu erakordsest loomingulisest jõust, mis läbib Andrei Ivanovi uusimat teost.

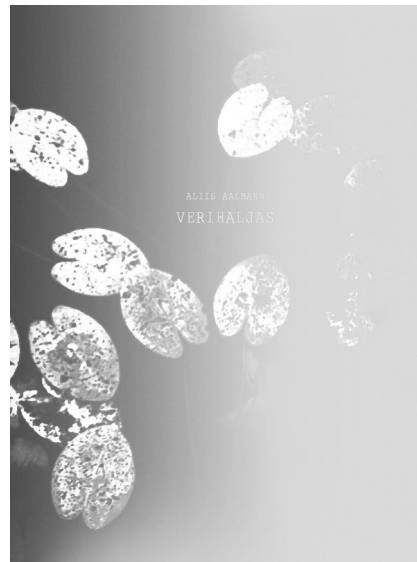

Arhailise maiguga keel

Iiris Viirpalu

*Aliis Aalmann
„Verihaljas“
Värske Raamat, nr 27, 2021*

Aliis Aalmanni debüütkoguga „Verihaljas“ eristub suurest osast noorema põlvkonna luulest nii sõnakasutuse kui tonaalsuse poolest. Kui olla harjunud lugema viimastel aastatel debüteerinud autorite vabavärsilist luulet, mis kasutab tihti kõnekeelt, meenutab lausestuselt proosat ning on pigem kriitilise või realistliku tooniga, mõjub Aalmanni regivärsi rütmist ja mütoloogilistest sümbolitest kantud luule vaheldusrikkalt ning ühtlasi väekalt. Debüütkoguga enam-vähem samal ajal ilmus Aalmannil kogumikus „Armastus pärast ja teisi lugusid“ ka irooniline ja argieluseiku võimendav novell „Kuu peale“, mis lubab arvata ja loota, et noore autori haare on veelgi laiem ning registrid mitmekülgsemad kui debüütkogus demonstreeiritud. Esikkogus annavad tooni tumeda ja sünge atmosfääriga looduskujunditest kantud tekstid ning kergema ja igatseva laadiga luuletused. Sümpaatselt mõjub ka autori lai sõnavara ning aeg-ajalt silma jääv sõnaloome, mis lisab vaheldusrikkust ja kujundlikkust.

Luulekogu kujundiilm mõjub jõuliselt. Esile tõusevad looduskujundid – ilmastiku, loomade-taimede, veekogudega seotud metafoorid – ja mütoloogilisest ainesest pärit sümbolid, nagu soo, raba, juuksed, öö, vari, päikesetõus ja -loojang, ämblikuvõrk. Luuletustest leiab sagedasti linde, näiteks mainitakse parti ja luite, kes on mütoloogiates seotud maailma alguse või teispoolisusega. Eesti rahvapärimeses on luik seotud Toonelaga, Siberi loomismüütides muunduvad looja ja esimene inimene partideks, Jaapani mütoloogias tekib maailm linnumunast, Indias on aga parte sageli kujutatud Buddha võimaliku kehastusena. Lindude mainimine võimendab teispoolisuse ja siinpoolisuse jaotumist ning kahe maailma vahel rändamise potentsiaali.

Poeetika tagant aimub

Mitu teksti või kujundit keerlevad ka aja kulgemise ümber ning sedagi pigem mütoloogilise maailmatunnetuse võtmes: „et kolm öde pilkases koopas / saaks kedrata aega“ (lk 16). Nii viidatakse aja isikulisusele või arusaamale ajast ja saatusest kui kangast või lõngast, mida esineb ka antiikmütoloogias. Konkreetsete taimeliikide ning ilmastikunähtuste kaudu on kirjeldatud siinset looduskeskonda ja seisundeid, mis mõjub õnnes-tunult: „taamal sookailude piiril / vaatab mulle vastu aja nõrguv mälurasvane vaip“ (lk 90), „külm võttis õied õunapuult / noppis marjad pihlakatelt / jõi vahtrad tühjaks, kased mõlki“ (lk 70). Ka eksistentsialistlikuma sisuga keeletundlikud leiud nagu „vananen inimese kombel / kuigi nimi ütleb muud“ (lk 20) ning „võin olla elu kujutav kunst“ (lk 46) avaldavad mõju; samuti liitsõnaloomed, näiteks fraasid „tormise mere puudutusulatuses“ (lk 25) ja „tilkumine settimine pilkasesse mälu-põhjamutta“ (lk 31). Teosest leiab vaid üksikuid klišeelikke kujundeid (näiteks „Kui mu nimi oleks päikseloojang / kingiksin sulle hommiku“; lk 52). Just tänu mütoloogilisele mõõtmele, looduskujundite ja suulise pärimuse traditsiooni järgivatele sõnakordustele pakubki „Verihaljas“ terviklikku lugemiselamust.

Poeetika tagant aimub ka ökoloogiline hoiak, näiteks raamatu avaluuletuses, kus päikest kutsutakse põletama ning end lausa pahupidi pöörama, et see tooks uue laulu ning sõlmiks lahti häälepaelad, kuna „meie maa ei jaksa // ei kuule, ei näe“ (lk 7). Luule-mina igatsebki ehk „uue maa keelt“, mille kõrval aimub ka igatsust sulada looduseks. Linna ja inimest loodusega oponeerivates tekstides väljendub mure keskkonna säilimise ja ökoloogilise tasakaalu pärast, tajuda on apokalyptilist meeleolu. Ühelt poolt on siin toonitatud

ökoloogiline hoiak.

konkreetsete loodusnähtuste või ressursside vähenemist ja hävimist – „hakkasin nägema varje ja väge / kuivade soode tulist põlemist / kopratam-mide vastu suruva vee / madalamaks kulumist“ (lk 80) –, teisel kõlab aga üleskutse loodusele võtta tagasi või luua uueks see rikutud maa: „põle, mu päike / põleta see vana maa / [---] põle lombid vihmasajuks / too uus laul“ (lk 7). Arusaam, et maa ja loodus on inimesest suuremad, vanemad ja tugevamad, paistab igast tekstist.

Just regivärsi traditsioonist laenatud värsistus, lauserütm ja süntaks ning parimais tekstides manana mõjuvad sõnakordused eristavad „Verihaljast“ suurest osast tänapäevasest nooremast luulest. Mõnes luuletuses kasutab autor ridades segamini rõhutatud pauside või katkestustega vabavärssi ning värsitõusude ja -langustega värsistust (näiteks lk 17, 51, 56), teisel kaldub aga puhtakujulisse neljajalalisse trohheusse, mida omakorda võimendab alg- ja lõppriim: „kallis kiiguliigutaja / armas juukseõõtsutaja“ (lk 15). Eriti iseloomulik näib Aalmannile olevat regivärsi järsk kõrvutamine proosavormis rea või fraasiga, millest tekivad huvitavad rütmikatkestused ning kontrastid, näiteks „küll ma lõikaks, küll ma raiuks. nimetähed tüvesse / silmad silmapiirile. käed vooliks võradeks ja hoiaks“ (lk 77), „homme tallan mitmed rajad, jälgedesse / jätan kulla, sammudesse vase. kas / oleme sama rikkad?“ (lk 51). Sarnase mõjuga on luuletused, kus on kasutatud punktiga eraldamist ja rütmikatkestust nii, et tekib mitte pelgalt stroofi-, vaid lausa reasisene kontrast ja paus, ent milles regivärsiliku mõõdu asemel domineerib vabavärss. Sealjuures on fraasilõpud sageli siirdatud järgmisse värssi, mis võimendab pause ja katkestusi veelgi. Sellist võtet kohtab mitmes tekstis, näiteks „kaheksakand“ (lk 10),

„lauka lapsed“ (lk 11), „laul“ (lk 31) ning „mind on meri söötnud“ (lk 59). Mõneti mõjuvad need luuletused katkestustena ka luulekogu tasandil, sest on asetatud sujuvalt rütmistatud, seega ka hõlpsamalt loetavate luuletuste vahele. Lõhutud meetrikaga tekstid on see-eest omapärasemad ja meeldejäävamad.

Regivärsis peitub omalaadne rütmist ja kordus-test kerkiv vägi, mis kaugeneb proosalikust väljenduslaadist ning jõuab lausa loitsimiseni. Sestap mõjuvad Aalmani luuletused iseäranis hästi – kui mitte veel paremini – elavas esituses,¹ kuna just nõnda jõuavad rütm ja kordused kirjalikust vormist selgemalt esile, saavutades oma tõelise kõlapotentsiaali. Samas lubaksid tekstid veelgi tugevamat ja rõhutatumat esituslaadi, mis sarnaneks isegi laulva manamisega. Raamatu virtuaalesitlusel kirjeldab autor ju sedagi, kuidas ta on uurinud ja inspiratsiooni saanud eesti rahvalauludest.

Aliis Aalmani debüütikogu tekstides on arhailist jõudu, mis tuleb žanrist enesest, luulele ainuomastest kvaliteetidest. Rütm, algriim, värsimõõt ja sõnavara viivad lugeja maailma, kus inimene võib sündida linnumunast või rabajärvest ning kus sõna on ühtlasi laul. Igal juhul on eesti luule saanud tänu Aalmani loomingule ja debüütikogule ühe isikupärase hääle võrra rikkamaks.

Armastusega Tallinnast

Kreete Alasoo

***Jan Kaus
„Tallinna kaart“
Loomingu Raamatukogu kuldsari, 2021***

License no. 00242444 - e

Jan Kaus, „Miniatuurid“ – Põhmu: Jumalikud Ilmutused, 2009.
 2 Nt „Jalutades Vana Kalamaja tänaval“ (Sirp, 08.02.2002), „Poriloikude õlised aariad“ (Festi Ekspress, 07.01.2004), „Tallinn: ühe linna lugemise ühest võimalusest“ (Vikerkaar nr 4–5, 2002, lk 64–73).

3 Jan Kaus, „Poriloikude õlised aariad“.

4 Frédéric Gros, „Kõndimise filosoofia“ – Tallinn: TLÜ Kirjastus, 2016, lk 173.

Kui Tallinn hakkaks valima linnakirjanikku, sobiks selleks suurepäraselt Jan Kaus, kelle teostes on Tallinnal olnud alati suur roll. „Tallinna kaart“ ilmus 2014. aastal ning raamatu algne pealkiri pidi olema „Armastuslaulud“. Tundub, et see teos ongi omamoodi armastusavaldus kirjaniku kodulinnale, millesse ta tugevalt kiindunud on. Kausi sulest on varem ilmunud kaheksa miniatuuri- ja novellikogu. 2009. aastal nägi ilmavalgust „Miniatuurid“¹, mis sisaldab fragmente erinevatest kohtadest ja anonüümsetest võõrlinnadest ning mida võib mingis mõttes pidada „Tallinna kaardi“ eelkäijaks. Tallinna on ta esseedes lahnud juba varemgi².

Artiklis „Poriloikude õlised aariad“ kirjutab Kaus, et Tallinn on väga vastuoluline linn, millel puudub ühtne identiteet. See on koht, kus kõrvutuvad Ida ja Lääs, kapitalism ja nõukogude aja agooniad. Tallinnas pole sellist terviklikkust ega voolumist nagu Tartus, samas ei leia sealt ka suurlinna igavest ja lepitavalt mõjuvat rütmi.³ „Tallinna kaardis“ proovibki ta kaardistada seda kontrastirikast, inimese ja arhitektuuri koosluses sündinud linna. Seejuures tunnetatakse keskkonda jalutamise kaudu: „Mõtted taganesid nagu madalrõhk-kond. Kõndida linnas mitu kilomeetrit, pilk maas, ilma vastutulijateta.“ (lk 23) Prantsuse filosoof Frédéric Gros on raamatus „Kõndimise filosoofia“ analüüsinud kõndimise erinevaid aspekte, muuhulgas ka flaneerimist: „Flanööride tekkimise eelduseks on hetk, mil linn omandab sellised proportsioonid, et muutub omaette maastikuks. Seda võib ületada kui mäge, kus on läbipääsud, perspektiivimuutused, ohud ja üllatused.“⁴ Kausi teose karakterid on linnas sihitult ringi uitavad flanöörid, kes märkavad enda ümber pulbitseva linna väikseid erilisi nüansse.

Lugu on isegi olulisem

Mu kirjutis sai paljuski inspiratsiooniks Klassikaraadio saatest „Delta“, kus Jan Kaus selgitab sügavamalt oma raamatu tagamaid.⁵ Tema enda sõnul on „Tallinna kaart“ argielu poetiseerimine, katse märkida üles paar tühist sekundit, viivu, mis muidu kaoks igavesse unustusse: „Õhtul tuleb telekast suusatamine, teatrites on etendused, üksik paar suudleb inimtühjal Raekoja platsil, taksojuhid ohkavad pahaselt, laudadel ootavad konjak ja kiluvõileivad“ (lk 58). *À propos* tunduvad paljud teoses kajastatud hetked olevat mälusalvest üles kaevatud, justkui püüdlusega anda möödanikule hävimatu vorm.

„Tallinna kaart“ mõjub memuaarina, kuid autobiograafilistest elementidest hoolimata pole see siiski mälestusteraamat. Jääb mulje, nagu oleks kirjanik üritanud ellu äratada mõned juhuslikult kohatud Tallinna elanikud ja nendega juhtunud sündmused. Teos on segu olevikuhetke jäädvustamisest, mälusoppides kompamisest ja täielikust väljamõeldisest, ning tihtipeale on raske aru saada, millal tegevus toimub. See teeb Jan Kausi Tallinnast müstilise ajatu koha. Kirjanikul on ettekujutus isegi apokalüptilisest Tallinnast: „Aga siis jõuab ajalugu lõpule, tähed paisuvad ja kustuvad, planeedid kukuvad mustade aukude poole, seegi rongijaama meenutav kirik on siis varemetes“ (lk 58). Ka tegelased jäävad enamasti ähmas- teks, anonüümseteks punktideks kaardil – nad on tavalised inimesed, kellega on lihtne suhestuda. Kohad, mida raamatus käsitletakse, viitavad seevastu enamasti konkreetsetele tänavatele, nagu näiteks „Kungla tänav“, „Pallasti tänav“ või „Vene tänav“, aga leiab ka teistmoodi linnaruumilisi, natukene humoorikalt mõjuvaid pealkirju nagu „Kusagil bussis“ või „Ükskõik kus. Seal kus on ahjud“. Mõnes tekstis kujutatakse ruumi küll täpselt, ent kohtade kirjeldamine *per se*

Likelihood of rain

⁵ Klassikaraadio saade „Delta“, 26.01.2021, <https://arhiiv.err.ee/vaata/delta-saatekulaline-on-jan-kaus/same-series>.

kui linnaruum.

on teisejärguline. Ikkagi jõutakse lõpuks sügavamale, filosoofilise absurdini, püüdes tabada inimeseks olemise tuuma. Mõne miniatuuri puhul jääb ruum täielikult narratiivi varju. Nii on näiteks „Pelgulinna sünnitusmaja“ eelkõige lugu lapsevanemaks saamisest ning „Maakri ja Lennuki tänava nurk“ fragment nooruspõlve armastusest. Koht ei figureeri neis rohkem kui ainult pealkirjana. „Tallinna kaardi“ puhul on lugu isegi olulisem kui linnaruum. Tänavad ja bussid ja kirikud on kõigest lava, mille peal etendust mängitakse, tähtsam on tunne, mis lugedes tekib. Kausi miniatuurid on hästi emotsionaalsed. Võiks koguni öelda, et need tekitavad elus olemise tunde.

Jan Kaus viitab raadiointervjuus Mihhail Šiškinile, et oluline pole mitte kohtumine mälestusmärkide juures, vaid mälestusmärk kohtumise juures.⁶ Nii võib iga paik omada personaalselt olulist tähendust. Ja oluliseks muudavad need kohad just inimesed, kellega koos on seal oldud. „Tallinna kaart“ ongi justkui kogumik selliseid mälestusmärke kohtumiste juures. Mälestused võivad olla isegi tähtsamad kui hetkeline ruumikogemus: „Sa kannad üht üsna kahvatut hetke kaasas nagu käe külge aheldatud kohvrit“ (lk 42). Mälupilt võib pimestada võimet näha kohta sellena, mis see tegelikult on. See võib olla ka põhjus, miks inimestel on niivõrd raske kohaneda muutustega linnaruumis – nad ei soovi, et neilt võetaks ära turvaline paik, millega seostuvad tuttavad mälestused.

Miniatuurides esineb väga palju nostalgiat. Nii nagu Proust otsis kadunud aega, üritab Jan Kaus taas elustada mineviku-Tallinna. Näiteks imestab ta, kust pärineb tema armastus soojade juustusaiade vastu, ning talle meenub, et kunagi asus Tallinna Keskraamatukogu keldrikorrusel väike koht nimega Kamin, mille mikrolaineahjus

valminud saiade kõrvale joodi tassike sooja teed. „Tallinna kaart“ tundub muuhulgas olevat psühholoogiline kaart, mille kaudu räägitakse lugusid inimeseks olemise rõõmust ja valust, paratamatust kaotustest elus, mis juhtuvad väga loomulikult, nii nagu praguneb ajaga asfalt ja hävinevad vanad majad. Paljude miniatuuride teemaks on armastus, nostalgilised meenutused nooruspõlve armsamatest. Virginia Woolf on öelnud, et möödanik on ilus, sest me ei mõista oma tundeid tundmise hetkel – need avanevad meile hiljem⁷. Võrdlemisi tühised momendid võivad minevikuperspektiivis saada seletamatu aupaiste. Nii tunduvad isegi kõige lihtsamad tegevused nagu pelmeenikeetmine ja diivanil külitamine eriliselt armsad, eriti kui inimesega, kellega mälestus seostub, seda enam teha ei saa: „Tüdruk ei ela enam Tallinnas ega Eestis. Ta leidis ennast mujal. Võttis pärastlõunase pelmeenikeetmise endaga igavseks kaasa.“ (lk 41)

„Tallinna kaardil“ on võime aktiveerida lugejas isiklik nostalgia. Kõigil, kes on Tallinnas käinud või elanud, seostub näiteks Balti jaama või Pirita teega mälupilte, mis miniatuure lugedes esile kerkivad. Ja vastupidi: mõne kohaga lugejal personaalset sidet ei ole, ent sellegipoolest võivad lood nooruspõlve armastusest või suhete hääbumisest tuua äratundmist. Teos muudab lugeja olevikuhetkede suhtes tähelepanelikumaks. Mõjub justkui meeldetuletusena: *carpe diem*! Elu seisneb üksteisele järgnevates lühikestes viivudes ning soovib kindlameelselt ikka kaduvuse poole. Kui me ei oska neid väikeseid tühiseid momente märgata, kas me siis tegelikult üldse päriselt elame?

7 Virginia Woolf. „The Diary of Virginia Woolf 1925-1930“ – London: The Hogarth Press, 1977, lk 5.

Magusvalusa paratamatusega pärís inimestest

Mari Lepp

***Mudlum
„Mitte ainult minu tädi Ellen“
Strata, 2020***

License no. 00242444 - e

„Kütta sai ainult tillukest pliiti, mille soemüüri teine pool oli vannitoas. Eks ta alguses küttis elektriradikaga ka juurde. Aga lõpuks polnud ju enam ka elektrit. Olid küünlad, lõhkiköetud pliit ja seisva veega potid. Huvitaval kombel ei äratanud see minus meeleheitlikku haledust, tundus, et Ellen saab hakkama. Ta oli ka alati nii äravõitmatult arrogantne, mida kitsikumaks ta olud läksid, mida suuremaks viletsus, seda iseseisvam, sõltumatum, kõigist teistest üleolevam ta mulle tundus.“ (lk 42)

Tagantjärele mõeldes hakkab kohati kõhe, kui lähedale saab üks teos lugejale pääseda. Mudlum ei ole hoidnud selles romaanis kokku ei kopitus-lõhnaliste öösärkide, kohvi ega sigarettidega. Ta ei kõida ainuüksi keelekäsituse või omapäraste lugudega, vaid ka enesekindla, kohati lausa ükskõikse olekuga, kui ta kirjutab oma tädi Ellenist ja samuti enda emast Meidast, kes mõlemad on kanged eesti naised. Nende kodudeks on pisut väsinud ja paljunäinud, märkmeraamatuliku ülestähdendusviisi kaudu lausa ühte sulanud majad Muhus ning Meriväljal. Raamatus ilmnevad peategelaste keerulised suhted, mis oma magusvalususe, pisut nukra alatooni, ent ometi veidra elujaatavusega on kuidagi paeluvad. Sünnitakse, kasvatakse, surrakse – ja need elukatked oma paratamatusega ei ole ometi pooltki nii olulised kui naeratama panevad kõrvalepõiked inimeste igapäevaellu. See lugu ei ole ei õnnelik ega traagiline, kõige täpsem oleks selle kohta öelda „iseenesestmõistetav“, ehkki seegi sõna ei anna erilist aimu lugemisaegsetest tunnetest. Seejuures ei ole lugeja emotsioonid võrreldavad nende tunnetega, mida kogesid naised, kes päriselt neid sündmuseid läbi elasid ja olid osa neist.

Võib-olla lähenen liialt elukaugest vaatenurgast – ühel hetkel saab lugeda Elleni pead pööritama panevatest lõngajupikogumise harjumusest,

See lugu ei ole

järgmisel hoopis Meida arusaamatutest armukadedushoogudest. Mudlumi usalduslikku kirjutamisstiili kinnitavad samuti taksikoera haiguslugu ning veel tuhat pisiasja, mis ei jäta kimbutamata viimast kui üht ajusopikest, sest kogu jutt on nii naeruväärselt siiras kui ka lihtsalt mõtlemapanev. Välja lobisemata seda, millised siksakilised käigud oleviku, mineviku ja tuleviku ehk väljamõeldu kohta lugejat ees ootavad, antakse mõista, et „[t]ähtis on ainult see, kellest ma räägin, isegi kui see ei ole isegi poolest saadik tõde, isegi kui see on vaid vilets, pidetu meenutusterägaistik“ (lk 7).

Rägaistikuks kirjutatut kindlasti nimetama ei peaks. Olenemata sellest, et teemad vahelduvad kiiresti lõigu kaupa ja ka lõigu sees, ei lähe miski kaduma. Jõuda lammutamiskõlbmatust raamatu-riiulist Paavli kaltsukast soetatud dušikardinani ei ole üllatav, keeletundlikumatele võivad huvi pakkuda hoopis värvikad loetelud, mis suudavad napilt veel mitte lohisema hakata. Aga maailm maalitakse missugune: peentest kirjeldustest joonistub silme ette täpne koduaed, selge ettekujutus on igast toast. Inimeste väljanägemist seevastu kirjeldatakse vähe, paar korda antakse aru juuksevärvist ning kehakujust, aga sellega Mudlum ka piirdub. Kui tegelaste olemusest, kodust ja pisut ka elukäigust on teada üksnes natuke, kujuneb nendega iseäralik ning mingil moel vaimsem ja lähedasem mõistmine, kui kindlapiirilise arusaam välimusest sel muidu kujuneda laseks.

„Mitte ainult minu tädi Ellenit“ lugedes hakkasin mõtlema, kas need lood ja inimesed olid väärt köitmist ja jagamist. Mudlumi sõnul oli Meida üsna kriitiline kogu raamatule aluse pannud (esialgu kultuurirühmituse ZA/UM alt veebis, 2014. aastal ka novellikogus „Tõsine inimene“) ilmunud novellide suhtes. Ta väidab: „[Meida]

ei õnnelik ega traagiline.

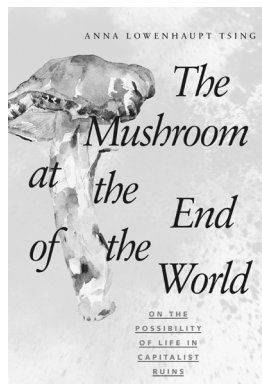
ei suutnud leppida, et ma kirjutan päris asjadest, päris inimestest“ (lk 80). Vahel tekibki kohatu tunne, loen ju kolme võõra – mitte isegi väljamõeldud kangelase ega kuulsuse, üksnes tavalise inimese – arvatavaid mõtteid, õnnestumisi, läbielamisi. Nad on tõelised mittekeegid, kellest pent-sikul kombel sügavalt huvitatakse.

Ent tõsiseltvõetamatute, see tähendab paradoksaalselt nii ebaloomulike kui ka ehedatena võib Ellenit ja Meidat märgata kõigi inimeste elus. Üheks äratundmiskohaks võib olla seesama äädikaste hapukurkide purgirida Meida niiskes keldris, mille ka minu vanaema kodust leiab, aga lisaks praeguste päevade segane õhk ning kasvõi tänaval vastutulijate näod. Teisisõnu – ebaselgust ja määramatust täis eludega naised annavad mõista kõige ja kõigi võimalikust ebavajalikkusest. Elus polegi kõik tähtis ja mõnele murele võib ka tähelepanu mitte pöörata. Tegelikult on vaja vaid mõista iseendale elamise olulisust. Mudlum kirjutab: „Kuidas inimene sellises määramatuses üldse elada saab? Mitte keegi ei tea, mitte keegi pole kunagi teadnud oma surmapäeva ja ometi nad saavad lapsi, ehitavad maju, panevad kartuleid, maalivad pilte. Mina siin kirjutan jupi surmajuttu ära ja siis lähen teen endale köögis kurgivõileiba.“ (lk 92) Kirjutab – ja jätab meid mõtlema.

Arvustus pälvis Ullakassi kooliõpilaste arvustuste võistlusel Värske Rõhu eripreemia.

Raamatu- soovitused

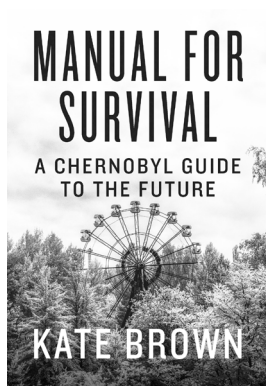
Aro Velmet

**Anna Tsing,
„The Mushroom at the
End of the World“
Princeton University
Press, 2015**

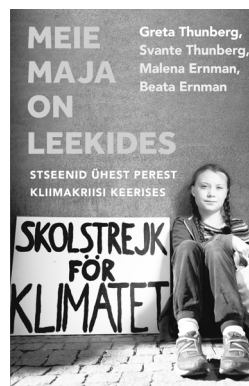
Koroonaajal on saanud aina selgemaks, et iga mees pole saar ja hüperindividualism lihtsalt ei aita korralikult mõtestada seda maailma, kus elame. Õnneks on palju häid antropolooge ja ajaloolasi aidanud luua teistsuguseid mudeleid, mille abil inimeste, tehnoloogia ja looduse läbipõimumist mõtestada.

See on raamat seenest, täpsemalt *matsutake*-seenest (männiheinikust), mis kasvab Jaapanis, Soomes, Oregoni osariigis Ameerika Ühendriikides ja mis on üks hinnatumaid gurmeetooted maailmas. Aga tegelikult on see raamat sõltumisest ja toetumisest. *Matsutake* on seen, mis kasvab tööstuskeskondades, ülesharitud metsades, hiliskapitalismi saastatud maailma varemetel, aga mida plaanipäraselt kasvatada pole võimalik. See on raamat sellest, et antropotseeni on võimalik üle elada, kui vaid tunnistada, et meie seeneniidid ulatuvad kõikidesse maailma osadesse ja selle eitamise asemel võiks õppida sellega arvestama. Äkki peaks inimene olema rohkem nagu seen?

**Kate Brown,
„Manual for Survival: A
Chernobyl Guide to the
Future“
Penguin, 2019**

Kate Brown on eesti lugejale tuntud oma Vikerkaares ilmunud esseede kaudu ja mõni on ehk kuulnud teda 2019. aastal Tallinnas peetud keskkonnaajaloo konverentsil. Tema raamat Tšornobõlist keskendub ukrainlastele ja valgevenelastele, kes õppisid elama tuumakatastroofijärgses toksilises keskkonnas, kus koos marjadega korjati metsast Tšornobõli isotoope ja lehmapiiim võis olla tappev. Kuigi USA tippteadlased neid ei uskunud ja Nõukogude Liidu valitsus jättis nad omapäi, tulid nad ikkagi toime. Raamatu alapealkiri „Teejuht tulevikku“ ei ole juhuslik.

**Beata Ernman, Greta
Thunberg, Malena
Ernman, Svante
Thunberg,
„Meie maja on leekides“
(tlk Maarja Aaloe)
Varrak, 2020**

Kliimastreikide algatajast Greta Thunbergist on kuulnud kõik, aga teda tunnevad vähesed. „Meie maja on leekides“ on raamat, mis on tõmmatud pingule kuskile kohaliku ja kosmilise vahele. Sealt saab (suuresti Greta kõnede kaudu) ilustamata ja teaduslikult pädeva ülevaate meie ümber toimuvast kliimakriisist ning ühtlasi sissevaate sellesse, mis juhtub siis, kui üks perekond otsustab seda teadmist tõsiselt võtta. Väga lihtne on öelda (ja muidugi ei ole see vale), et muutus peab olema süsteemne. Aga mida teha siis, kui saad aru, et see, kuidas sa elad, teeb asja hullemaks ja süsteemse muutuseni kohe kindlasti ei vii?

REISIL ROOMA OLI MUL KAKS SOOVI:
HARJUTADA ITAALIA KEELT
JA PROOVIDA ITAALIA KOHVI.

KEELEOSKUSE ÜLE OLIN
ISEGI NATUKE UHKE.

NII ET "CAFFÈ LATTE" ON
KOHV PIIMAGA JA
"LATTE" ON LIHSALT...

HEA TEADA!

AGA ETTEVALMISTUSTEST HOOLIMATA ALAHINDASIN HARJUMUSE JÕUDU.

CAFE

MENÙ

UN LATTE.
PER FAVORE.

JA NII MA ISTUSIN OMA PIIMAKLAASIGA
JA OOTASIN KOHVI TERVELT 30 MINUTIT
ENNE, KUI TAIPASIN, MIDA TEGELIKULT TELLINUD OLIN.

VAU, MA EI SUUDA
ENDA OMA
ÄRA OODATA!

License no. 00242444 - e

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja: Hanna Linda Korp
Tegevtoimetaja: Tõnis Vilu
Tõlketoimetaja: Mirjam Parve
Luuletoimetaja: Maarja Helena Meriste
Keeletoimetaja: Lydia Risberg
Kujundaja: Ellu-Marie Meos

KAASTÖÖD

Luule: maarjahelena.meriste@va.ee
Proosa: tonis.vilu@va.ee
Arvustused, esseed: hannelinda.korp@va.ee
Tõlked: mirjam.parve@va.ee
Pildid ja fotod: vr@va.ee

Fotod: Alina Birjuk
Illustratsioonid: Gregor Kulla
Päeviku fotod: Helena Aadli
Intervjuu illustratsioonid: Ellu-Marie Meos
Intervjuu fotod: erakogu

Tel 50 17 053
vr@va.ee
www.va.ee

KOLLEGIUM

Eda Ahi, Lauri Eesmaa, Kristjan Haljak, Maarja Kangro, Helena Läks,
Carolina Pihelgas, Johanna Ross, Joosep Susi, Berk Vaher, Mart Velsker

VÄLJAANDJA

SA Kultuurileht
Voorimehe 9
10146 Tallinn

TELLIMINE

www.tellimine.ee
Tel 617 7717

Trükk: Tallinna Raamatutrükikoda
Värske Rõhk nr 72 (4/2021)
ISSN 1736-2954 (trükis)
ISSN 2228-1363 (epub)

Leidsin Jeesuse neh

Nõ sõidan enda võrriga ne,
vrõnn-vrõnn onju,
veoautost mööda neh,
veoauto vedas veel veiseid,
veristamispeole na,
kadii vaatan – hääletaja.
Et no ei tea, kas võtta peale na ...
et no ei tea, kes see on ju neh –
ei tea mis –
Jeesus!
Suur ravitseja – nooo ...
mne nravitsja!
Very like!
Pidurdan,
vana hüppabki peale na,
kaksiratsa nah,
viskan ta kirikusse ära vaata,
kutsub mind veel sisse naa,
ma, nats, kahtlev,
pakub veini ma ytlen NJET nah!
Parem võtaks mett a
naiss sisekujundus,
laed võlvid särki-väärki
mingid normid kõllid na, lava laadna,
aus nah
suured tunded,
suurelt majalt,
kaadii, sellest saati kirikus käin aeg-ajalt
nah.
Lehvitasing teineteisele, lasin edasi neh.

Karl Edgar Tammi

EISBN 97890242444 - e

